

20344

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

SMÅLAND

V. Torsås

10/12 1949

21/1 1950

21/4 1950

Nilsson, Alma, 1949, 1950

Svar på ULMA:s frågelista M 188
Vård och användning av vilda träd,
buskar och örter på inägomark

144 bl. 4:o

(s. 134 Antnas!)

20344

Växtnamn exc.
för realkort av
AL 1976

1

Svar på frågelista M. 188.

Vård och användning av vilda träd, buskar
och örter på inägomark.

Sagesmän från V. Torsås socken S.M. 1
äro i förte hand septecknaren född
1875, vidare sin moder född 1834 och
hennes moder Karen Magrudotters
Håkanson i Gunnarås född 1803.

I den vackra äng som låg au-
des intill gården Gunnarås, fanns en fler-
tal av de i listan efterfrågade växterna,
ängen hette Värt-r-äng (Värtes-äng) och
hade troligen förr i tiden varit åker som
tillhört gården, man såg detta på de många
både verkligt stora, och mindre stenar som
fanns här. Dessutom fanns — enl. sek-
kunnigas utsägo rater efter mycket gammal

bebyggelse från gammal tid. Måjlygn
 var blott genom denna som ängen kan ä
 bli föremål för våra tankar och intressen
 och sedan vi en gång fångats av den my-
 stäs som omgav de gamla grundstenshus
 och värtligheten kring dessa, väcktes
 intresset även för andra inom socknen
 befintliga ängar och hagar.

På grund av att mormors andantag
 taggs hus (de byggnader som mina morföräld-
 ar byggde och nyttjade i samband med sitt
 andantag (föddoråd från gården) låg på de
 s. k. Lyckorna cirka 6-8 minuters väg
 för gården och man måste — för att komma
 till Mormors på Lyckorna, passera genom
Värträng. såg jag ofta hur ängen sköttes
 och vad man hemtade därur.

Denna äng sköttes på samma sätt som
 de flesta andra ängar inom socknen
 men här fanns juist ex. att visa och pe-

på. Mormor som ju var ädligt i går-
 den men nu i min barndom tog enda-
taget av tredje generationen, tyckte ju ofta
 det yngre släktet = dottersonen inte vårdade
 sig så väl som ängarna som de tidigare
 generationerna gjort. Särskilt minnes
 jag hur orolig mormor var över att Aron
 (dottersonen) i slutet av 1880-talet började
 beta ängen — om vären, och inte
 skatte den för skatten. Mormor trodde att
 i nu blir det inget hö till djuren när
 ängen skall arbetas, nu — blir det inget
 hö på slenmet (sländret) men Aron hade
 såu ensänning i hötkägen i stället och
 det blev således hö, fast inget s. k. gott
hård-valls-hö från Våräng.

Arbetet med ängens
 vård hade en viss poesi över sig — att
 arbeta i den vackra ängen var liksom en
 vila för själen och jag tror att det var

denna skönhetskänsla som man nu var
 rädd för att mista — var, skulle de för-
 ruten på en vackrare och mera omväxlan-
 de arbetsplats än denna.

I jerte ången låg hagen, denna
 innehöll dock mest barrträd men med in-
 slag av både björk, ek arp och ene-bukka.

Redan tidigt på våren,
 ja den första atejärningen helt od i å
 mänken började kugga stauer till gårds-
 gårdar och Kkennfölken började rökem-
 ta = rässa ihop det gamla lövet, — detta
 i ången, (hagen räpsades icke). Senare
 gran och tauträd hade fått växa i ången
 till de blev så stora att de dudde te gårds-
 gårdstauer — man högg nemligen inget
 i onödan, men nu högg de bort och
 här^{id}är, låg någon liten hög med stauer,
 som vätsats vid någon större stubbe och
 kring denna lågo spånorna från väsnerna

Och av dessa tog Wienfolk hem en för-
 kläde frukt av ibland, ty just vid täck
 spänd skulle påkäggen kokas en-
 gamal sed. Detta ansågs skola va bra
 — för vad är obekant. Möjligen kunde de
 det tygelva. Dem onet ande var det
 kanske nånn klas offer åt en högre
 vären. Ten en dag när det inte
 bläite aut för hårt började Wienfolk
 o' barnen på awwar at råpsa ihop lönet
 i högar kring stenrören samt plöcka
 upp aut av kvibrutna grenar i Werts
 o' mellstaks o' gamla kläppa o' bräte, som
 samtats sen der en år. Denna häre ris-
 bräten den laes äpp på stengårdgården
 eller kent av på stenrören den fick ligga och
 rätt-no. Ales! Det växte träd kläde i
 och emid stenrören, så dessa fick
 ju del av den näring som bräten = risbräten
 bildade. Lönet brändes någon lugn

Och stina kväu när det liknade sig till regn,
 det hade man kanske sett därför att mä-
 nen hade en s.k. män-a-ring | en dän-ä
 (denkel) cirkel runt mänen betydde regn)
 alla kanske röken på barten där man
 sökade fläck slog mot jo-än. Nu på
 sista halvten av 1800 tallet hade denna eld-
 ning ingen annan betydelse än att man
 ville slippa lönet, vilket annars snart
 åter blöte ut i ängen. Ängen måste hållas
 frukonligt ren från all bräte, annars
 kände ingen nå gräset här. Höfbryt-
 ning skedd ej förrän man slår ku-
 ä (= stachal) och kvret eller kört dän häit.

Fanns det fler enehuskar än dem som
 behövdes för dens bebehåvande och tillväxt
 så höggys dessa nu eller galleades ut
 till lämplig höjd och växt. Framför
 allt strävade man efter att det blev lagom
 ljus och luftighet både i äng och häge.

Detta arbete kallades au rö(rödja)
 Verktygen voro huvudsaktligen tyxor samt
 någon rö-kniv eller s. k. ris-båt (oftast
 en del av en gammal lil) som företes med
skäp. De menita hade samma storlek
 som en mindre hand-skäa.

Vad skötsel av ärg och hag mark
 för övrigt beträffan så var det med den-
na som med äkerbruket, den en banden
skötte — med tanke på efters är den
dessa väl och kögg enke ett träd i öröd dan
andra äter tötte! " Dä våras inte bör ej
vårdas = ger ingen avkastning som motiva-
rar arbetet, o di lätte lät at det våra i
hållas, som det ville. Sådana tanke
hade min kurien Aron i Gunnarås, där
för la han tie best at våträng ti vanlig
hetes hage, som efter en par 0 tal är såg
ret som en illa medfaren skog.

Från V. Torsås socken Småland

Va då näst te have ella äng, så fanns
då ju lite vatten, antingen en bäck,
ett kärr eller annan vid länt plats och
här ikring väste då Al-e.

Al

Al (ale) ansågs i färte
hann som då ava bästa träsko-
verket. I skolor var något som hela
allemogen behövde, de sletos från
morgon till kväll, och folk
i alla åldrar, både rite och inom hus.
Man hade nemligen flera par var och en,
bytte sen som det passade, med kanske de
kyatte och mest tjockbätnade ate på
äker och i skogen, inom hus hade man
de som va tann slete-na i läva. I regel höv
inte par bränko så länge, så det
verkliken ät rätt mycket ale till
skor åt hela hushåll

Så god som aut leje-folket (från ara) hade
ju t rätkor) i löne för skänk, somliga så
konna di räddde på o slita, andra äter bara
från (två) par-a (par) men i vanligt hurhå
på 8-10 personer gick det åt mycket trä-
kor. Obs! Det var trä till hela skan, det
fanns sinnerligen träsko-töves, men yälva
skan bestod alltid av trä, skaplet bestod av
gamla läder-tövelskäft.

Gåta från V. Forsås angående träsko

Veten ni va som ä skann, men inga
sönn = syng (synd)?

jo då persan på träskara.
Obs! Av sin nordiska skan visade att
onan ej intaget lämplig ställning under
akten. Välgjorda träkor vora ett utmärkt
tera förkydd både mot väta och kyla, enbart
i djupa snö stod man sig deligt, då blev of-
tent skan full av snö och foten befann sig

smart nog ut-tråkad av tråkoni.

På grund av att Al-e var så lättsamt
användes detta vä-a-ke (verke) till många
slag av husgeråd sånär som det som sika till.
höjde borden i rum, till detta ansågs det ej
vara Viē (viē) (noch) (nog) men till grytke-
lar och all slars sko-pō (skopor) och
skoffor (= skufflar, ho-al och trög) trög
mm. San kölne (ved) ansågs
al-e utmärkt det brann klart och lyfte
bra. Dock mätte det då var väl torrt.

Annars talade man om färk-ē ale-
red — den innehöll ju så mycket vatten.

Torr aled ansågs som den bästa
av all bak-e-bed den gav åt agrus-
mänen klar glöva (glödor) utan
att denna blev utför het.

Den som hade ett lött = flytbart bak-
ord, ville gärna ha detta av Al, ty det
blev då så tēm-ligt (Lät). När man

grönt en brun och skulle — som redan
 var — ända fram på 1820-1830 talet
 Sten såtes denna med kullerstenar gjorde
 man en s. k. kar (= □) av grov kalcit och
 och lade fört på botten i brannen på detta
 fyrkantiga brannskar började man redan
 då bygga stenväggarna i brannen.

Även det övre brannskaret byggdes av och
 detta var det trädelag som användes bäst här-
 till. ^{+ osörjigt} bruktes det för länge

tid tillbaka t. ex. i Snormors tid om kring
 1800 talets början och tidigare te vunderrede.
 i s. k. karvlar-bror (rund stöcker som
 lades på tvären t. ex. i kring-ans) så
 att de bildade en bro över bottenlösa
 kär och svärre åar och snös-å (snöisar)

De små svarta borrarna (kottar)
 som sått kvar på ålen även under vintern
 användes som förladdning i gamla

skjutvapen när man sköt bort troll-
sköte som djuren (de tama) råkat ut för.

Man skät / sköt / dan 3 skär. En från
höger och en från vänster som så var ett
kors X (så) bildades över djurets rygg
samt det tredje rakt över djurets hu-
te. Da då en kråk må horn, skälle skäret gå
meda dessa. Utan ale-knoppin hade man
krädd (krut) å lite amet som käme
para. (Männas slag ansågs lämp-
ligt, sä-skut då som räk / rökt / brä.)

Ale-bak (alebark) användes som färgämne
av rödgrön.

Al-e-borrarna användes också ^{som} prydnad
 mellan dubbel-fanterna, i de hem där så-
 da fören, ja ännu fram på 1880 talet
 var dessa fönta samman bland vanligt
borra-fötter, men när så fanns, lades som
 prydnad, kaddad ^{med} vit ull (skulle inte
 utlösas med vadd) och på denna lades en
 vackra al-borras inlägg i röda ullgarns-
 trådar, ej säkert lagda så att de helka-
 de en 5 raddig stjärna.

På fotografi framars (enklare av trä, eller
 fjäderpapp) fastlimmades liksom en
 kadd, av de svartbruna borrarna.

Löut från Al-e var en bra
 kreaturs-vinterfoder och bergades
 på vanligt sätt. Det ansågs som ett
 botemedel mot den igel som fåren
 ofta få under sommaren på skog-
 betesmarken. Dessa påriten ^{helt tre-}
 kontiga tin utseendet som små kret-lar

[körtlar]

ansågs vara skadliga som folk-a-fö-a
därjös liksom atöqs alri för-leveru.

Ållöret ansågs renska bot dessa
parasiter därjös gavs alltid fören av detta
löv, fönt på: ette-hört-a-ti-en nå di lile
entagna från betet.

På den tiden när auling köme
tala (vanligt uttryck av äldre folk) skåua
(= hände det at) alen sagt i: "Hogg inte
me, fö då blo-a ja.

Alens saor var rödaktig till färgen och
ansågs därför ha något källande ämne
mot sammarijukkan hos djur, när dessa
urien blev blodblandat hände man
i dessa al-saor eller dekokt på al-rötter.

Obs! I många fall använde man sig av
något som liknade ijuvidomen — på
något säu — Genom at ge något färg-
ämne, eller också någon slags berktig
som hade något namn som påminde

15 Om Spukan, som ex. kan nämnas att man
 botade håll med att quida det ynkade stället
 med en s. k. håll-e- hakefej redskap för kvar-
 hållande av stocken när denna kant högs.

Här var det namnet, som gjorde kuren
 och var det den blodliknande al-e-sonen
 som botade.

Alm.

Min detv/trädslag fanns
men var inte så allmänt som de vanliga
lövträden det växte i ångar med god jord-
mån och var gerna efter sökt av de senaste
möbel-meckarna (möbelmickare). Det var
sällsynt med hela mödler av Alm-e men
det förekom som rot-skärningar (eiltäqny)
ä i t. ex ekmödler, en par bredliga
stjärnor på det granna ek-e-ekårets dörrer,
brutor och stjärnor på chefangetklappen
och alla dess småådor o. s. v.

Det husbåusvete skulle byggas
vid jultiden eller januari så det blev
starkt och härbart samt fritt från
trämark.

Ark

17

Detta rike dugde också bra till träkor men ansågs inte så starkt som al. Djuren tyckte mycket om lövet men förövrigt räknades varken stocken eller veden som något vidare.

Ofta hamlades arkarna i gärdet och på stenröven i åkrarna, därpå så man ej vilse hugga ner dem då de i så fall genom rotköt spridde sig ut för mycket. Det träd som hamlades spridde sig högst sällan genom rotköt.

Åken lär ha sagt om sig själv att:
"bara bjn(arna) lissa li lär ja lör."

Reiten ä ö-ät är ja flent skalli-ö

Åken var det inte av att träd som gav ut rina lör, liksom det fönta samfände lern. En stark fönt näu redan i sept. och på morgonen stod trädet svart som

präsen på-ä-käl = präre-koul.

Vid kolning användes ju au stans träd, som inte ansågs du ta te vänt om. Kolen såldes till meder, samt till järn- bruket och till Hesusaly bruket.

De höjdes i s. V. kol-k-ryssa ett dag vaqns-överseden i form av en lång hög flätad av trädgrenar samt rykmande en löst.

Stora delar av V. Torsås saknade ju till länget fram på 1800 talets sista decennier, partara utparts vägar till lands- eller häradsvägar, och det var därför inte värdigt att förtä ut desse trä-kol under barvinter eller ingen snön kom. Det berättas hur ett dunnant ordspråk kom till just med anledning härav. En medmäntare som brukte

Köpa kol från en långt ut i rikosen be-
lären gård hade länge och var häntat
på dessa utan att bonden kom med dem.

Han lejde därför själv en häst i försås
ly, samt väckte ^{en} sju ottor före lov-å
(dager) sin smed dräng och bad den-
ne gå efter den lutädda hästen samt köra
ut i säcknen eller kölen. Drängen (arhe-
taren = gesällen) var håjja (he-å)
(ledren) åt detta göre, blå na ju so
lässamt (ledsbmä): äpp mut me i
natten en skämme-å november natt,
å köra på pämmada lov-lia vå-ja
som då te den sju milda grad
rula, så då tdjedt knapp å ta se
från må gypät lakhästarna. Drängen
gjorde sig därför ingen bräcka, men
mäter be hömen skynq-å (skynq-å)
sej så att han led körs hem ve
dags-lyse. het-å (varför) mo du eite

på så du kommer ut, präjde mäster?

Ja komnå tids stoch ut sa-ate
 dopfören. Någon mes av smed drängarna
 lyddes på d'laa, å sen va ord-språket
 färdigt: ja komnå tids stoch ut.

Det språk pausade en i flera samt d
 antenne en det gälde resor, ut på sam-29
 (Våra) fära-bäja (färde vägar), gefte,
 eller stokete.

Samfärdsmedlen och vägarne voro för
 usla när det gälde att leara skog eller
 skogsprodukter, därför var skog i
 i så lite värde, men bonden tungodde
 gjorde sig de förmåner han kunde av
 skogen och detta var inte lite.

Åh, ålsn och ork dugde icke
 till gärdsgårds-stauer men de raka
 spåda knagträden togs till sådeskrak
 de var värligen y starka men di fick

håna så länge di rådde på.

Asp

Detta ansågs ennan tändtis och
tjernerkenner kom i bruk för det sämsta
av alla träslag. Dock växte det (detta slags
träd) på grusbäckar och morän där inget annat
träd växte. Dess löv var ett mycket föder
särskilt för hästar och ansågs som botemedel
när hästens tandkött växte upp för långt
och han fick vänta för att äta. Detta löv
räknades skola rensa mun och tandkött
och var ett gammalt och väl beprövat me-
del redan i min mors barndom på 1830
talet. Mången hästågare brytes än idag
1949 lite aspelöv för att ge hästen vid
isåhade tandköttens ansö allring, botemedel
har troligen aldrig varit bortlagt.

I början av 1800 talet och långt fram-

þenns det mængdes av gamla Aspar som
 fick rutena ner i hagar och emell luf-gato
 och gruskälör, ingen ville göra sig kluwär
 med att hogga kärr däm, ty deras rötter
döe (dög) inte, utan spridde sig öfver allt

Skulle nämnas va ljungen (Wrenzen)
 ta ner några Asp-ä, skatades en del
 av stammen något år förut, och man
lätt-e trädet sakta ifätvde, då satte
 det inga nya skott till förfång för Quero
 träd eller ak-ä (äker-jord.)

De gamla monzja, i dæende lue-
 ständ skadda aspar på minde mycket
 om gamla tröugäbb-a och skrämde
 ofta nästan äl-tit på folk som gick
 å drev eller fö-na i häv-a-na = kapa-
na (hagarad) (Det förtä uttrycket
 är äldt.) Den som ville bli
 av med en asp utan att iuvänta sjölv

döden borde kugga denna på Johannes
 Döparens helshöggningsdag, visken i gam-
 la Almnackan stod angiven som den
 29 augusti, då sålde den ena nya skott,
 utan liksom J. D. förblev död blev
 också arpen död. Fört på senare tid
 har jag praktiserat, och sett, att en slags träd
 som man vill klippa roer skott från bör-
 muggas i Aug. eller sept. Dör de inte helt
 ut (skotten) så blir de åtminstone mindre
 fruktsamma. (ätväxten förensades)

att arpen darrade på stods
 herö på att Kristus korsfäts på en kors
 av asp. End en kriterien legat (som
 var väskänd) skulle den grova stoken
 från korset blivit lagd till spång över
 Vidrons bäck. (senare)

Arpen ville — en sägner — liksom
 som aus andra träd, leva, hon sökte

därför äro ueltias = godlätas / jorltias
 med bonden som kan för äro högg a kenne
 och sade: 'Hogg en ente, sätt ika ja
skalka för dina barn. Det var aut
 vad här hade äro ljuda pi.

Keden räknades nästan som värde-
 lös, åtminstone kunde den ej säljas eller
 förvandlas i pengar.

Trädskervan = ett slags skerwa
 som barnet får därför att modern sen-
 der havandeskapet blivit skränd.

Ja honq hade bleu skränd-i ä(er) {an
 {tva} träd som qvistade mot king - an re
 {parandra} ä' inte begrep va då va för slas lä
 te. När nu detta skäve botas fändes
 beqge barnets föräldrar ät ät i haver/hagen
 ä stannat ut en asp, som de lötta såg kräftis
 ut — ja denna asp klyper de med boke-
nigg ar (kilar av bok), ett litet stöcke från roten
 ä' sen äpp-ät, ett par alna — krings-ör
 (omkring). De använder träklubbor, och
 styttor mellan öppningen som kildats
 mellan kilarna, på såu som di kan.
 bara ä' de kan — partän aspen lemer
 och står på rot — klyva den, så pass,
 och utvidga klåvan = öppningen i äspen
 så pass ä' det går att föra barnet

Näkter 3. gånger genom den trölvra.

Detta skedd på en torsdagson-
gen. Sedan detta skedd togs kilar
och stötter bort, varefter trädet av sig
sjelv slog i hop igen — åtminstone
något, vid ner och övre änden, därefter
tog man fina eller också klyvda en-
el-jä (vidjor) och band med dessa, så
gatt det gick — i hop trädet förs att
bli möjligt på det att växa i hop igen.

Om så skedd var detta en tecken på
att barnet blev friskt, om inte så hjälp
väl ing-a-na (ingenting).

Det hände verkligen att äpplen
andra lövträd) växte i fort sätning en fart
än med tyngliga are i stam och bark
och juft den största öppningen kunde
på en änn-li-ä förm, värtan som en
stort öga. Sådana träd kunde
sedan användas åt flera sjuka barn.

Björk

Björk-l ansågs, liksom än i dag, för ett av våra värdefullaste och hålligaste träd. Fick det bara växa i fred till dess det ömmer på marken och torv jord. De grannaste berkorna växte dock i god ångsjord, eller på dikenvall, på renarna i fakä-gä-att (åker-gårdet). Lönet var ett bra kreaturs föder och kunde skidas utan att trädet behövde huggas. Man bara hamlade det, d. v. s. man klår upp i berken de mers mars-ti-en, å högde bort (förta året) 2-3 av de hörta, rehante toppgrenarna av kronan, samt röjde rendan lite bland de tätaste grenarna, sen fick trädet möta sig själv så lång en 5-6 år, då företogs en förnyad hamling med borthuggning av ännu

flera toppgrenar så äro nya skott kunde
skjuta fram från både stammen och de kraf-
tfullaste av de en gång kamrade grenarna.

Med tiden fick ~~fröken~~^{trädet} en vackert och sym-
metriska vidlyftig krona, och gav mer och
mer förfoder. För äro lärta bort denna
foderanvändningskonst, till sina efterkom-
mande, hade någon förtändig bonde gjort
en liten historia om just detta. Han spåttod
äro han — en dag, när han skulle hugga
en verk plötsligt blev tilltalad av denna
sanna säd: Lä va (låt bli) ming hög
Men hög ming täpp, så kom ja lä
en (luden) opp (med) luden
mä nte (mente) hög äro trädet blev så frut
av grönt löv lites han ling en att det såg
ut som ludet. Björkens ankare blev
både utförd och besannad.

Björken hade många fiender bland
menhinkorna har uthärdade mycket men

Man ^{när} kom för att tappa saken ser henne
 någon vacker sommar-dag, eller församlingardag
 Lär hon ha sagt: ta-a (tar) du mästen
a (av) me, så ta-a ja mjölken från de (dig.)

Därmed menade hon att när man
 tog hennes sår (lös-munt) orkade han ej fram-
 bringa något. Lön till föder åt kor och djäft-
 a (getter) därför gav dessa i sin tur inga
 (ingen) mjölk. Föck hade dock upp-
 täckt för hur söt och god berkens sår var
 och då hjälper inte med rotet om lörburet
 sätas på viären när saken böjats ipetta
 och hökens knappar böjats Wädes kammar
mennerkorna och rute en liten stese eller
^{stax} ring sepp en par tre alnar från marken
 och med en grov na-va-re (bor) av järn,
 eller bokträd bärade en håll rakt lygnam
 stammen, kvartemmande endast skuty dligt
rid ena sidan, sen drev de feften borrets av-
 lägrande) idjömen en ruend ihalad

Verkpenne jämt en tunn trästicka en så
 kallad Wicka. Fräpennen = Wickan
 var så lång tilltagen så den bildade ett
 slags hängare utanför hälet och på denna
 penne hängde man en liten kruka för att
 låta saften rinna ner i. Sen skatte Tapp-
 ningen sig själv. Sen gick man dit minst
 varje söndag för att i en medhavd liten
 kruka tömma och hemta hem det
 som runnit från trädet. Efter en kort
 tid syntes lövknapparna vänta och
 om några månader blev det så var
 dessa sparsamt fimmans, trädet såg ut
 ut liksom en sjuk människa.

Om en par år fanns inga blad mer
 då efter tockade trädet ut och blev hem-
 hårt. Sådana björkar dugde endast till
Kölne (red). 13 jörklager användes
 som sötningemedel, sypra (eftersätt)
 även så till gröt-a-Wäta (doppa, i stället
 för

mjölk, rårapsvann eller dricka av något
slag. Berkelagen utspäddes naturligt-
vis med vatten, ty några större smängder
sär blev det ju bj; dock — den låg som
okynliga pojkar knyckte den drack de na-
turligtvis själva ut.

Björk borde för att bli en god virke hug-
gas snitt i vintern, högs dess träd på
våren kan säna ut och den blev virket
snedre motståndskraftigt. Men angreps det
av trämark. Björken skulle därför sagt
till den som kan för att hugga henne om
våren: "Hogg me ente nu, för då lepa (grö-
ta) ja. & sänt, sann ut."

Ja björken tycks va den av alla
träslag som prattade mest, möjligen
berodde de på att hon verkligen var
det mest eftersökte trädet, hon dugde
nemligen till så ofantligt möcke och
när så ägaren kom för att hugga henne

tänkte han väl fäst g sta på va aut han
dudde te, a' medan han nu stod inför
 hemmet i duss begrundan talade han ofta
 till honom. Men talade de gamla hem-
 medbjörkarna som växte i gå-att/gärdet
 = åker-gärdet, hela gärdet tillhörde ju en å-
 gorna, i det s. k. gå-att fanns ju mängder
 av hop-a-plockade stenar, mellan de små
 åkerlapparna, stensören hade ju oftast en
 s. k. ren (en fördrensad reyt om sig) Och
 trivdes de utora gamla björkarna väl,
 här kunde man också se hur fort de
 växte och vicka man borde bli kvar,
 eller hugga. De träd och buskar som
 behövde gassas bort, högs ju mellan
 ståttern. Och skörden ty d'ä kanske löst
 som frukt utvecklet och man tog ju au-
 tid med i beräkning att få skörden för
 samtidigt som man sågde för ljus och
 luft. Både män och kvinnor och barn

utna barn dutoq i lövbyttningen
 på de medde löv. Männen högg omkring
 de stora träden och buskarna, kvinnor och
 barn medde (kruvade upp lagom stora
 löviga grenar) som sen bunds i kärvar.

De så rutes sedan en och en, uppstängdes
 på gärdsgårdar eller mot stengärdsgårdar
 och var man kunde. Mängden av kärvar
 som borde ten smel-s på en dag varke
 av en reel kvinnoperson var i regel
 tjog. Ant löv räknades i tjog, och gör
 så° ännu idag inte bara i försås utan
 så° godt som hela Småland.

Var träden stora och entehöj mycket
 löv gick arbetet tätare, mindre brukar
 s. k. båsk-a-löv tog längre tid. Detta
 vare nu sagt om alla slags lövbytt-
 ning. Alla slags träd benändes
 som femörinern, Berk, Ek, Oel
 ja alla (även barträden).

Björkens virke dugde snart såg till au-
telig t. o. m. till träskor men det mesta gick
till möblé (möbler). Granna utdragsängar
dragkista (hyröar) soffor m. m. Vidare flera
stags redskap. I ett fall kunde björken ej
ärsättas med något annat träslag det
var lötarna i ena vagnshjulet de måste
alltid vara av björk.

Klyngan till brunnsvinden bestod af-
fäst av en nyburen klyng-e-tö (klyng-
ig) björk.

Det flammiga björket kallades
maturbjörk var synnerligen grann till
möbler men hårdarbetat.

Är det nyttelagda lönet gjordes
utmärkt bra kurbåssviper vilka bands
med fina spåda enekidjor som skalats, och
voro så starka att ble höll samman
knätarna till svipen var så uppriktade att
den endast dugde till gryts-Verka.

När lönet var svalt kunde hem som
 ville förtjäna sig pengar — och hade tid
 gå efter sig en lyra (börd) & göra käpta,
 & sälja för manus skilling (vanligen 5
 skilling på 1890-talet). Tidigare var
 de ju betydligt billigare, dock var det stor
 skillnad på käpta & köpta.

När till kvarten kunde käcken som
 (helst) hugga utan vidare utan smärta
 men det ansågs förr, och långt fram
 på 1900-talet som var mans egendom.

I 60 man aut för mycket och ofta från
 samma träd blev det ju mindre podde-
 rör på dessa.

Men mor född 1834 brukade heräta
 om en duktig kästmakare som gjorde
 särskilt mjuka, vackra och tein-liga
 (sagan stora) käptar och gick under hela
niets halv året omkring och sålde.

Det mesta väsktet till dessa käptar

tog han från en gram-moras skogar
 (moran var dult). När hon tyckte att han
 var för illa åt björket pågick hon spitma-
kan en dag (ute i ett sämling): "Ni som
 gör så mönst i gramma kasta, va-a
blan ni aut riet nästans? jo, på beiskä-
nd — Mor Anna leua, sa-att (svarade)
gäbben.

Lönit användes också som färgämne
 i grönt och grönqult. De spåda
 knopparna som vären användes liksom
 med andra växter till kokning av medi-
 cin.

Än mer har björken talat.

De så skåna hänt äj gaurg på mönne
~~harrans~~ ä-ö ren: gä, på en gäbbe skåna
noqga en beik, tatte denna ä så: hog-
gå du me, så piika ja de.
 Äi kan gäbben att tänka på att den
 borde va bra att äga = piika barn med

och aut från den stunden har hjörkriets
 varit det mest verktsamma uppträngs
 medlet. Oftast har det setat intrycket
 mellan takt och den öppna spisen. Där
 har det hängt som ett Damokles svärd
 som käcket öjnahleck som helt
känne dempa ner på någons bakdel.

Var det då någon gammal man farfar
 eller mormor som bad: slå inte herastock
en så grönt, blev ofta paret (Svaret)
 : " böj de-jan me-an hong å grøn-å,
 så blis hong bå mjerk-å, å skön-å.

Dring de gamla gårdar-
 -nas gården, lyckor och hagor stod
 oftast i närheten av gården eller den
ut-hus, några gamla hammelhjärtas
 vicka seer mer än en generation växa
 upp och bäras bort från gården.
^{helt} helt liknade de mest spöken, avlödade

Och rakna året runt, ingen gjorde sig mö-
da med att kugga ner dem, de ansågs
vördelösa till allt, ty de krävde allt för mycket
arbetskraft om de skulle kuggas upp till hed
och vara vär för dåliga för höllning.

Oftast entogs de av olika fåglar som
byggde sina bon i ders inre ruiner.

Särskilt ugglor brukade ha sin bostad
här. Folk som ämhet var ju alltid
rädda för ugglor, de troddes ha något
gemensamt med förfädernas andor
liksom de bar sorg — eller ämmentone
dödshred till gården.

De som i mörka kvävar och nätter hörde
ugglorna ropa klä vitt vinkte ju att det
ta bä-a-de (buddade) för lik, tänkte ju
då — helt naturligt, på de gamla i
gården, och ej sällan kunde samtalen
mellan familjens medlemmar låta så
här: Ugglor leva så dant i Nväll

mäntro Harsen och kalla den gamle
rennantaqgabben? ja, då känne då inte
 va fö snä-at, han ä 80 ä-d, ä
 har ätet ännantak (födorad) i när 30 års tid, så
snä-at har han vätet opp kä-j-le gä-än.

Äj säuan blev det så, att efter Ugg-
lans themika läte dog en gammal rennan-
taggman och endast någon mät senare
 föu den gamla berken antrek, då fät
sant älet hö kär: tänk-a-na-me ä gabben
 va så skick-li-ä (snä) så han inte tog med
 sig met, än den gamla berken. känna-na
 (mäganting) ta ju aeti: de dö-l mä se, men
somnd ä inte nöjda mä så lite, utan
 tas den finanta grannatta Nessan
 (färan), föjjan (peng stöt), ella skältekan,
 men som sagt va: gabben va skickli-ä
 då kära ja aeti sagt.

Inte aetk va berkens lev slut en, i deis
mell vätte di kalahate Wit verro ä äpp.

Bok före kom så länge någon
kan minnas tielåka. Emåtaka ex. här och
då i ångar och gården (den del av inäggarna
där det fanns åkrar (= pollade åkrar))

Med väste dock boken i förnäm enklighet i
s. s. hult / lökhet, smet / boket / hult.

Gårkitt nedan Torås gamla kyrka.
by ner mot Torne gamla herregård och
järnvärestation med samma namn.

Här på de tre än vi bekanta Torne backen
och ner mot sjö. Åsen har alltid frukt
och finnes även 1949 en gammal stort bok-
hult. På grund av den tät lövverk
växer ingenting annat i bokens säckar.

Bok-virket räknades som det hård-
aste av alla träslag och lämpade sig därför
ej till vad som helst.

Embl. en gammal sägen var det med
boken som med de flerta andra träd

han ville leva. När därför någon kom
 och tänkte hugga hennes sade hon: "högga
 du mig, så spotta ja hagel." Ja stå
 hårda som blyhagel ansågs blotspianorna
 vara. Veitket användes ej så mycket
 i hushållet det ansågs va alltför hårdhar-
 tat dock fanns det saker som absolut
 skulle tvekas av boke för att va fra.
 Så var det nämligen med skätte-trä-en
 som användes vid skattning av lin.

Inte nog med att de var starka de var också
 grannad med sin gråvit/lemmiga yta.
 Som abri fände ena möttes ut, t sol stä.
 och ålder. I stället för järnkilar
 som ju ofta förekom för vid klyvning av
 stora vedtöcken för m. Användes biggar
 = kilar av bok. Dessa träd var starkare
 än både björk och ek, liksom biggar.

Men legendarligt nog att det
 gick ej att klöv-ja (klyva) en bok-e

stod med kilar av hennes eget träslag, utan boken klyvdes med en kilar.

Det påtogs också av boken skåna sagt om sig själv: "jag går i auring, utom i Mo-d shing (mir Min.) D.v.s. jag kly- der sänder ut, utan mitt eget släkte.

Bok sådes till böckarna (Lagghärlsfabri- körs) de gjorde smut smödrade av detta Witarsjens berke, som saknade både smak och lukt. Små stöjdarna de s.k. Laggar- na (ordet av Laggharl) gjorde på hatättnas fina och starka Mjöike-bötes, Mjöik-a-fer och Mjöikaffan var med Lök (Lök) samt grepe.

Poligs Ating (Älvis Polig) en händerig kvinna, död omkring 1860! hade skrivat många om gramma nyölkafat av bok, dessa fast överlevde henne länge länge.

Bok duon var ett utmärkt gäd- mingsämne för sin (SWin) dessa

släpptes om häften ut på bete i bokskutten,
där de fick gå och äta sig feta, av ollonen.

Se i uppteckning om svin på bete om
sommaren av vändortsknad,

för övrigt bars ollonen hem och gavs som
foder åt andra husdjur. Under höst är
kärde man sig att torke och mala bokskottor
samt blanda dem i mjölet till folkka-
föda. Som kaffesorgat ha de använts
på de senaste 75-80 åren, eller sedan
kaffet blev använt.

De djur som utfodrades med bokskottor
måtte ha riklig tillgång på vatten,
annars torrade tarmen utdeles igen
och djuren dog av förtoppning.

De grannaste träskrekarna vara
sa-wa-da (sWarrade) av bok. De kunde
bli mycket grann Nita (aita) — ordet går
ej att översätta, när de gnoddes med sand.

44
Svar på frågelista M. 188. Vård och använ-
ning av vilda träd, buskar och örter
på en ägomark.

Från Västra Torsås socken Småland

Fördäning.

Samme sagesmän som från början an-
gärets, med födelisår 1803, 1834 och 1875, de
har berättat dels för varandra och dels har
jag (upptecknare f. 1875) själv sett och hört
flera andra torsåske bar berättat vad
här redan upptecknas, vid utfrågning-
en har jag haft ett godt stöd av t. ex.
Min morfars beskrifningar, särskilt när
det gänt övertro, men också hur ofantligt
nyckla enkla hjälpmedel som man förs
hemtade från högen och väterna.

Zok

45

Äken ansågs som det äre-
vördigaste av alla träd, dess ålder ansågs
kunna bli flera tusen år. Ent. aemån folk-
tro spruce det fännas gamla påfärdiga ekar
som stått sen före Svyndafloden. Detta
tidsmått var det bästa man kunde.

Inget mer påtods hemma här så gam-
malt som ekens deton — trocken
fortis, ty bland fanns en trockkäring som
sagde: "Äu hong var så gammal så hong
sju sju eker våxa upp, o sju ek-
stojal räuna ne-o — men äri hade
hong sju maken te dä hong nu säg.

Zok förekom i några mån — så
gott som vid alla gårdar — ont på en-
ägrarna. En granngård till Gunnarås
(den här i böjan skildrade ängen där) heter
Espesgård men kallades T-ku-gånn.
Ek-el / T-k-el) Espesgård. Här fanns så

rent som i min barndom d. v. s. på 1880
 talet gån om synnerligen stora, gamla
 ekar. Sådana stora, tunga träd blev ju
 ingen inkomst för ägaren. De stod hå-a
 (hvar är efter år, inte i stora ekskogar utan
 i mindre eller större grupper här och där
 vid ångar och hagkanterna, på rens-läng-ar-
na (de oregelbundna, steniga, ofta långsma-
 ta jordrensor som låg mellan de odlade
 åkerbitarna. I början hade ingen behövt
 dem, eller hört sån ån hugga dem 100 år
 tidigare, då det skulle gå, ån hugga dem,
 samt släpa bort dem. Men vid skulle de
 dugt men ingen kunde va folk-a-d-i
 (hade nog eller duktigt folk till detta arbete.)
 Medeltora och mindre ekar hogg-des
 ju för verkets skull; dessa användes i första
 hand för ax-lar (ax-lar, s. k. hjulaxlar) (b)
 för större vattenhjul vid fabriker, stång-
 järnsbammor, hå-a-n-a (hvarnar

benstampar, vatten, såg/m m.

47

De två bad jag nämde. Mormor
och mor har berättat hur man render
desas tid 1803 — och framåt, använde
de långa och kraftiga mut till render-
lägg i broar s.k. bro-stödar. Både stora
och små de skar vara som fändes och ut-
höllades till vattenho-ar, för djuren att dricka
av. En vanlig sådan ho var nämnt 4-5
alnar (oftast mer), 3-4 fåkräk kunde då
dricka samtidigt — därefter kördes en
nytt lag fram till vattenhoen.

Öst var lämpligast till dessa ho-ar
på grund av sin enorna tynga, stjäl-
te hören ej onkull. Sim-a-horn
(Wena-hörn) kottod också av skel, samt
den gärdsgärd som angav Värens
— kottad (den kottad ju kottid, end all av
en kyrkantig taklös enhägnad.) Gär-
dsgärdet var ut för hård för Värens

att bita sönder, därför användes sådant
till detta, liksom deras mat-ko.

Som stammar till gårdsgräddor samt stödj-
träd åt den/dagde sket utmärkt, till
te-stolpa var ju skel då likarta som
männ-steng (någonting) fanns. Detta sena
er, sen urminnes tider.

Till föder åt djuren ansågs ^{isprät} ~~det~~ hårt och
hårt. Men, under nöd-år äts det gärna.

Bruka-lönet (p. ske-bukar) brukte dock all-
tid brytas, men tåket var det inte så gott
om — på grund av att de stora träken
hade inga rotkötter.

Vid midsommar pyntades alltid
stucan med sk-e-löv det ansågs — och
var också, hälsar ut, både sau i vatten
och utan detta — intuckat mellan spis och
vägg, vid taket, eller var det gick, att fästa.
Ekelöv. ansågs dessutom som
någon cymbel för något gott väsen

eller egenhet och borde därför framför
annant grönt, pryda hemmet vid middags-
mar. Eken lär ha haft en valprakt
(pästods del) den lät så här: "fästa som
Nordens berg äro mina löften."

Går Vår Herre skapat eken och nu be-
traktade sin värk så kände han att han var
det förnämligaste av alla träd och vägrade
därför själv anmärka på V. H. han tyckte
nemligen att han borde bära frukt. Också

sade — i sin stolthet: "Men jag inte vänta
äpp i hemlen, så bär jag heller ingen frukt."
Nej ja-a-te V. H.: "du ^{inte} vänta

äpp i hemlen, men du ska ändå
bära frukt. Därför bär eken sanli-
ga — är små frukter s. k. ek-ollon.

De duger till föder åt både men och
fäkkreatur och den bonde som inga
bökar hade att plöja ollon språn, han
använde sig av ek ollonen på samma

sätt. Läs här uppteckning från Dö-
derkrett Småland sid. 2. M 188.

50

Ök användes — under hela den här
angivna tiden till möbler, mest skåp och
styres-stolar (stolar med ryggstöd), kitor,
dels flat-löka-ta / flat-
lock-a-de, dels häv-a-lö-kade = löka-
ta (kruerigt = kuperigt lock = finart.)

Man och annan li-rå s. k. drå-kita.
mjöl-kitor och örkar (största mjölkitor).

Man gjorde — annan omkring 1840.
talet hela vagnen av ek-e (endast
någon i hjulet skulle vara av björk.)

Man anrade = (skodde) kälker och dröj-
ar med klodda ek-e slantar. Samt
hölne (brämme) var det icke vidare eftertrakt-
at — ty det brände ner muren i dörto-
den, portare än annat träd, o' d'ä va
ja Gud (vid Gud) inte, så lätt i mura
spisen jämt o' samt, o' d'ä va

ju kullen folka-görs, men en görs som
 Vana de kyäja (ke-g = ledning) vid.

För ruten gav ekens-
 den en dåligt lyse efrån sig, den läge-
de inte som t. ex tal, eller barrveden.

Arkandude inte heller te Wänt, ä
lysk. Dä har förekannet att man
is brut på snus lär ha snusat i snutan
näsans fröske, av ek. För örrigt
mätte man ända fram på 1840 talet
ha ek-fröske när man slog eld med
stål och flinta. Gammalt rådet (ruvet)
ek-e användes vid rökning af sovel och
— äl. Oftant hade man ek-e lin kar-vel-
trä och kar-lar (trykar och rulle på
de gamla handmanalarna.)

Bräva drämper på magar hand-
tröknings — verktyget, var oftant av
ek, skäftet däremot av käcket trädlag
som helst. Ek högg mer på nin-

tern. Barken tillvaratogs, kördes hem
 och hackades — på en hacha = hogge-
 -bock, (en stock med fyra ben under haka
 som man kunde stå på utan rak sid, &
 man hackade bark.) Sedan barken
 lufttorkats kördes den i kol-a-rysar
 till garverierna där den såldes.

Efter 1874 då barkhamnet i Västlands
 järnväg blivit färdig, började en och annan
 verkstadsinnehare uppköpa mindre och me-
 delstora ekar som huggits i vissa längder
 till slipers för järnvägarna, nu kenne-
 de man ju transportera den så gott som —
 vart man ville. Lite om sånder sedan
 kunde bänderna på sälja eke-stöpar till
 telefon, telegrafer o. s. v. Därmed gjorde
 ekens rika regertåg genom Småland.

Le Mör härvarn från Döderhus
 S. M. L. i svar på denna prägelbrev

Gauäpple.

Somligt/år växte det ett stort små grön-
gröna frukter på enstaka stam, dessa frukter
hetade förs, liksom nu gauäpple, rederligt
nog växte de jurt på lönen - sklönen och
inte på kvistarna.

Dessa gau-äpplen användes som färg-
ämne för framställning av grön. Beträff-
kunderna i arkivet m.fl. andra ämnen.

Särskilt systräden färgades lätt och bekäms
i gauäppel. Man plockade lite till hur
behov av dessa frukter. Ingen har berättat
ett något plockade och sålde till apotek eller
färgare. Gauäpplen ansågs som ett
omvärtstående medel vid tandvärk,
man skar då ut en bit av cirka en ärtas
storlek och lade i den i käligan tanden
eller också lade man biten si-er-oe (vid
sidan) om tanden. Gauäpple) syftar på
att frukten var gau = gäl (obefruktad)

Råkta då nu te å habba se så illa på å-
 så enn inga galläpple hade. å nämna utå
 be-a-nen — ella kanske härskonnen sjölv-
 -å, ella häcken som helst, feck sare-b-d
 (sWär) tamma väsk, så feck en ga° te hänna-
ituan (kin = den andra ituan) å läna lite, ella
räjnt (rent) å teggå se lite, ja då
 va in å galläpple (h) som ordpr. sade
 en gräbbå å katt-å: täcka feck enn
teggå. ja ännu te ordpr. rök
 (eller ordlär) kunde häk titämpas, det var
 med galläpplen sammle down som
gäbhen så om räpse-teng-a-na (piennamg)
 : "Då ingen rikedom, men en behöver
däm i rappet å inga här — så å då en
stor-å fattigdom. (ja som synes
gäbde det å ta te vare aut va enn va
menka te för å spara peng-å.]

Bokmärke av ekelöv

Den hop-å yngre klämfölki som var
lite handiga djore reditt gamla bok-a-märke
attå ekelöv, så di hade ingen amer värtig
än en sak en syn nål, å en klä-a-bätte
(klädesborte av tyftagel.)

Di piätade ut holm. År-a-tal å bok-
stäv-å å hjättan å grönna slas kro
melur-å (en kronur-en munikentru-
men en slas lur å blasa melodie
i. Dessa arkitade ekelöv lades sen te
tökes i bibblen, här fidt dit ligga i prus
hå länge som kelit, ty i bibblen
lätes ej så ofta. Man hade ju alla vangil-
men (evangeliermen) i psalmboken
och läte där i; samt lyddes på prästen i hö-
kan var evetlig heli-da så då feck
va nock. Sådana bokmärke gar man
sen heng-anna te menne.

Smål (Zm.)

Tingen nu medel ålders
 människor kan föreställa sig vilken viktig
 roll en-nu spelat i vår lantbrukshänses
 ända till fram i slutet av 1800-talet, och
 naturligtvis långt mer tidigare. På grund
 av dens mångvidighet fick denna obetydliga
 växt oftast mera värde än de ädla lövträ-
 den. Man röjde och kringlade densa ^{stam} trunkskar för
 att få dem att växa, på det sätt man ännu gör.

De som hade endast en stam kringlades, och
 man lät dem växa på höjden för att bli fram-
 för- och virke till byggkärl. De som hade
 flera buskform röttes på så sätt att man lät
 (lät) flera av de största och yppigaste grenar-
 na stå kvar och fick sin växa frukt ofta
 följde en del av densa grenar marken och
 bredde ut sig väldigt. Zm. fordrade
 ganska kraftig och näringstämman
 för att kunna lemna ett gott virke.

således växte de rikaste enebärka-na
 inte i de största ä löraste hagarna utan
 oftast kring åker-lyckan eller i närheten av
 någon gammal kola-botten (där en mila
 ståt), under, eller i närheten av stora lör-
 träd ricka genom sin örliga lövfälling
 gav enebäken en god nylka. Det var
 dessa stora och kraftiga enar som egent-
 ligen var efter sökta och som dudde te så
mötet. Enen såg ut jorden, men betrak-
 tades som en nödvändigt ort.

Enen räknades inte direkt som en heligt
 träd men nästan något därät, ty man
 kunde se för i våren lärenge ingen di
hegrer-e folk i träskens så brände de
konga-liken, al ene-ris. Huru som helst
 men någon liten del av denna Wärleva
 har bebehållet sig långt fram på 1800 talet
 ja t.o.m. 1880 talet, ty så fort en person döt
 så renade man ijeh = dödsrummet genom

ät tända eld på långa färlka ene kaitas
 som man bar omkring i huset, dessa rökan-
 de med färlkt eneris rensade luften och tog
 bort luktluften. Ja i sjukrum brukade
 man också ledra omkring brännande färlka
 ene grenar vicka bränn och smat-ra-de
 (smatrade = smäkte) samt rök (rök) andeles
 rentigt så ät den som skatte döm häut
 (häu) par(pä) ä kör-as (kvävas) te rit.

Hade en en bra nock
bras-e, mä glöva-a (glöd) i den yppe-me
 spisen så skat enn te spjället ä ren häv-
par männa (nägra) kapp-ä (kufflar) repat
 eneris, dä ble dä mäen ä go-ä rök,
 ä ren mä en dro spjället, så blö-sade
 rivet äpp ä brann kla-at, ä ren ven
 ja löv-as mä (lovafar) ät dä ble
sänt (sunt) ä frukt i itugan.

Ät våra äldste innekänares meto-
 -prokar betod av en torrak och yälva-
~~sk~~

vaxen en-e-krok det var ju vällkrant.

Tå gott som till varje högtid (och ofta till söndagen) betröddes stugans golv efter sopningen, med repat friskt en-eris som inte bara va gränt, utan som te på köpet os-a-de (fuktade) så hjattans gott.

Om samma-tiden närmare lite kölnade i spisen, så la-es en höj' m ä grönt, grönt en-eris, i yälva ingvölvet (brand-härden), o' ren i spötte-höken (spötlådan) m ä, (okro). Obs! Spötte-hö äldla benämningen här, på spötlåda.

De sa hö-ar butod av en cirka sju lång rerkäddad trädittan) senare tiders spötlådor vord spikade eller knutade i höp.

Spötkam förkam ju i ti: stockens liggande ställning liksom en vatten-hö i miniatyr.

Äu slaus skrälle/härlj, men särket utav trä, rengjordes bäst med enlag man lade häret frut av enris och

hände skäu-hitt v ann par, ä ren
 k vecht par onä löhet, ä ren fedr dä
 itö ä drä önn en maä, ren thle dä sköd-
 let sä ynke-lit rensma-ha-mes, ä bra,
 antingen dä nu va eü höt, eua fläk-a
-ka-a eua en mos-a-kemma, eua va
 sonn (helit)

Önn känne färqa mö, i eneris, särkut
 eü slaus grät i. sk. en-e-ris-a-grät = ajne-
risa-grät, färqades både ten och bannus-
 garn. Bäte slags madras-e-va-a
 värdes mycket under 1800 tallets seuto
 hävt med oblekt botten — fingerrboda
 sänder samt enrisgrät ä ja-at (svart)
 på ömse tider om bottenrannen = bänna-
rannen (botten = bännen) (rann rand.)

Önn garn tin föderartidlar (som ju
 aut vops (värdes) i thommen, färqades öfta
 i en-eris. Obs! Grät var ju en mycke on-
 värdbar färg och alltid äkta, grät föder

var det vanligt att i alla väst-a-rygga,
tröy-s-foder tschor (lösa fjädrar liksom en slags
slätkor som de äldre Wemörne använde
under ytterhört-el (skjolen) ja den grå färgen
var omtyckt och påsade till mycket.
De härliga enelären.

För i världens (för längre än svensken
tid) och en ett litet stycke in på 1900-talet
led er enken mycket rikligare körd än nu
på senare tid. Vid förfrågan till gammalt
folk svarar dessa: traligen bär enen mindre
frukt nu därför att ingen tillvaratlar bären
på min fråga hur detta kan förklaras säger
de att fruktsätningen traligen befordrades
av den stränga misshandel som koken blev
utsatt för när bäreren kördades, detta kan
ju vara möjligt, ty under de senare decen-
nierna har ju bäreren i allmänhet fått rusa
och ruttna bort på kokena eller — fasa

levt av sig själv. Embären behöves
3 ds för att växa och mogna. Första året är
höret grönt, andra ljusblått och fört tredje
när det är frumoret blev det blåsvart.

Emen blomnade — eller som det
kallades räk (rök) i 6. 6. Vekke 6-7. vecka
efter gammal tideräkning i samma
Veck (vecka) lekte braxnen och de skulle en
års dags sådd ske på åkrarna.

Embären skeddades dock sävan förän på
hösten. Detta tillvar och på så vis att man
bant (band) framför sig en såu eller en änka
och ställde sig vid en enkuke med sa-a-ta
svarta bär, lögde ner en gren i sänder över
skrävet (härlet) varefter man med en bötte
eller s. k. klappträd slog på grenen, så hårt
att de mogna bären föll ner i skrävet,
de gröna och blå, d. v. s. grönlingarna
de svarta (antare och följde efter de mogna.
Jobs, de flesta kukar har ena tre dagars bär
samtidigt.

(Från andra smålands socknar berättas att de brukade repa enbären, dessa bär kunde ju ej då ätkeljas utan mogna och grönligras fick följäs åt till stort men för saften = dröskvat). Sedan sköden verkställdes utbreddes bären på lakan och skytken så att alla läckar (spindlar) och bär-a-fisa, fick krypa där, den rengjordes bären till stort sätt s. k. tog-redsel som användes vid träskning på lodjan, samt toskades vid masagens värme efter t. ex. brödbakning, tändes så i en kemma (tindra) eller en utrang gerad gammal smörkärna eller om det var många, i flera kärn, med katanta trä och, för att skydda bären mot råttor seckas liksom menniskan, värdesattes de härliga värdefulla bären.

Gammalt bra recept på god enbärsöl och
dricka.

64

De snart ugnsstorkade enbären korsas med en
kvarm (för på hemkvarnen) dock ej så hårt att kärnan
går sönder (då blir ölet kerkt) 1/5 liter vatten hälls
därefter öfver bären (kallt vatten) och får stå ett dygn
för att dra, bären bör under denna tid röras om
i bland. Så sen hela massan på ett brygge-
kär (träkärl) i varit botten man lagt en n.k. rost-
rost- ε = några barkade träpinnar och lite ren
trämjöl. Slås kärret på en brygge-stol = trekant
eller också 4 fyrkant. Nu har man fört satu trä-
pluggen i i det borrade hålet vid kärrets botten,
men nu tar man bort denna, och låter den klara
laggen renna ner i det kärlet man satu in under.
Denna lag öses sedan tillbaka på kärret
och får renna genom bären några gånger,
och sen är denna utmärkt god öl färdigt på
fåsning och lagring.

Obs! Både bär och vatten ha varit kalla hela tiden. Någon mängd på bären hade man aldrig — eller säuan, men skulle ölet bli verkligen gott borde man ha varit helstare så många bär? ^{par vatten} Nu gav man ölet en slump dricka-järt, eller på senare tid pressjärt, för en par skilling t. ex. 50. gr.

Var det kallt i rådet och ölet ej ville jäsa värmdes man upp en stryk-lod (de gamla strykjärnen par ju i källiga med lösa stryk-be-lo som värmdes hende eller i en stark krasa) detta heta lod togs nu med eld-tängen (= fanns i alla hem med öppna eld-tänder) och släppte ner i ölet, som då fick den temperatur som behöves för jäsmingen. När ölet var färdigt ländes det på ankare och förs varddes på svart protfrån ställe.

En annan säu var en ge lären och vattenet en uppkök man fick då ut mer

ur smuten. detta renare såu skedde när
man bryggde en-e-bärs-dricka som ju var
helligare än ölet.

På renare tid blev det allt vanligare att man
varm-brygde. jäming och behandling
den samma.

Före i tiden brukades ännu medtaga några
blad ur porret = get-a-pors. Men alla
tycker inte om den starkt kryddade smaken
varför man — om man brygger — bör
söka sig fram med detta.

I renare tid töndes ju drickat på puter-
kärl uteljus korkades och lades på källar-
golvet. Det gamla säuet med trä-kärl-
et ankaret var säkrare om dricka skulle
böija jäsa för hårt.

Som framgår av mina svar på fråga
 Lita M brukade man också göra ett god
 spis av enebär och lingon vilket äts på
 bröd på samma sätt som smör. Enebars
 användes som sötämne i en del rura
 äpplesoppor s. k. lypa, som äts som efter-
 rått när man hade ost om mjölk. Som
dejer-spä (deg-späd) blev det ett utmärkt
 god yula-bröd, något liknande vörtbröd.

Enebars-mos användes också som
 läkemedel tillsammans med en del
 andra slags (arkok på) växter, både för
 in- och utvärtes bruk.

Rikebär. Somliga är växt på en del
 enhäskar ett slags långsmala bär, som ej lik-
 nade enbären, dessa häntes Rikebär och användes
 mot kikhorta. Cirka en halv kopp bär
 koktes med dubbelt så mycket vatten, massan
 blev tjock och gulaktig, gavs den sjukas turked
 vis, hur ofta som helst. Vålgörande.

Zomburken hade magisk kraft.

ja, det hade ju alla punkt bärande träd,
men många ansåg att enbusken var det
bästa träd, att sätta bort tann- och väck i.

68

Man skar då en speta ur en djupgräva
(en-l-gren) samt pätade (pätade) lite av den
värkande tanden, tier denna blod-ade, och med
lite av detta blod på spetan, skar man med en
kniv ett snitt på längden av en enegren och inför-
passade den blodiga spetan här. varefter man
utgår att vrida på hudet (i utegret) eller titta sig
te-baker, skynsamt avlägsnade sig.

Den som troade bort tandvärk på
detta sätt var inte väl medd, ty alla kände
att den som nu kommer (en annan gång)
för att hugga busken, bita enlikt eller
repa enris och kom att röra vid den grenen
där spetan med mennisk, oblod och värk
satt, — den stackarn kom feck tannav-
-en. (Man synes vara farderna många)

riktigt ritualmännigt skulle den ske med
tom mag och sänder teutmål.

Helst borde det vara på en torsdag, och man
skulle då komma till bruket både farta-
nes & ti-a-mes (tigande) som uttrycket
tydder d. v. s. Men skulle inte ännu sagt
lev endå ord på denna torsdag, ej heller ätit.

För att få granna och krukliga kruk-
växter skulle man hemta jord till dessa
sänder, eller vid bruket.

Emen som krukhusmerke.

En del emar hade ju redan från början en
sak istam, fick nu dessa va i pre, för all slags
skötsel, så fortsatte de att växa till ganska
stora träd flera alnar höga och med en ge-
nomkärning av minst en halv alm. Dessa
emar voro starkt efterfrågade till lagghärd
d. v. s. stans till lagghärd. En mjölk-
bötta (mjölk hytta) av em, var med det läste
man minste, liksom alla andra krukhus-

och mjölkhärt ort- och smörkyttor och aker
 för snatsäck m m. Emet hade ju en fin
 och god lukt som aldrig förlorade någon
 smak. Ett drickstop av små, fina ene-
 stans ansågs också som det bästa, sålunda
 i de hem där en en ej måttade en tén-stop.

Men då påstods också att den person
 som brukade trou dom inte hade makt
 att dricka ur ajne-stopet (en-e-stopet).

Ätså blev den person misstänkt för trou-
 dom som vägrade att dricka ur enestop.
 Vid t. ex. julen, stod ju alltid en härt
 med dricka på på bordet för att ha till
hannrs(hands) ä(a)hju häcken som kom
eng i stur-e-na = stäv-an = stu-an, sen der
 julen, men den som lätte va/lät bli
 den va ingen ffä-a-säk-i (st. härsäker på,
 om han inte trouade till. (Förmodligen
 fanns det en del folk som trodde så fast på
 detta hinder, att de ej vågade försöket i-

18
 if au, if au, au makten svetk (svetk) däm,
 yät di alri förgjort vacken folk ella
hå, av det enkla hå au huren misslyck-
ats. Lagord/prova ene-gemar var det
 bästa som fanns tio steg, i stegar = tak-
stegar (vicka ju alltid i äldre tid stod upp-
 rätta mot hugans bakida) och utsattes för
 böta, men enen hade den bästa moellands
kräften här, dets trädlag var också segt,
 det brant inte i första tag, patän man tramp-
ade på steget. Eme-stauer tio gärdes-
gärdarna var jifokso det mat håbarast
 och räkte det bara tio, toqs det mer än
gerna tio sädes krakar.

Förreiten borde helst påtkäggen korkas
 vid de enerpänne som jou, här banden
 vänte sädes krakar, den han ju ofta
 gjorde då helt ja på vären när han röjt =
rött haren (hagen) och som påtk-a-ef-
ten räknades för halv helg korn ingen

sig för med redt grovare atan man
 brukade — ej såkan, väsa krakar den
 dagen och då kom nu dessa spånor väl
 till pass att koka på kraggen vid. (Och vänta
 man möjligen ej krakar denna dag så
 vänta man i stället stans enestans till
 gårdsgården. Uecket arhete man ju sätte i-
 gång med så tidigt som möjligt på våren.
 I krakar och stans höides oftast hem och
 väntes (spetsades) på lagårdsplanen eller
 i närheten av hemmet.

Spånorna voro också låta åtkomliga
Bär-e-träd och ana dags häppar
 mer eller mindre raka och vackra tog
 man också på bland en del underbara
 en-e-grenar. De största och längsta
 grenarna vilka kunde var flera alnar
 långa (vid lämpligt stöts och brukar)
 höggis invid gården, väntades, fladdes
 och klypdes till i tus för att användas

till göra djo-ra (band) på de lagga de
 kärnen av olika träslag. Såväl stora
 köer och fläk-a-kar (fläkbaljor) som stöt-e
baljor för tjau. Wau c. d. l. stora byrke-
kar. Samt söfte-kar vid brännrens
 brännningen (när den var tilläten [auts
 före 1854] göra de (bandades) ju alltid
 med träband. När man i ordning-
 stälde dessa långa en-e-band använde
 man en liten fyrkantig bänk, där man
 tudelade dem, först mötte man med en
 kraftig kniv klöv-ja (klyva) lite i början
 så att man fick ett fast grepp, därefter fört-
 ter lägga dessa ändar i bänken, och med
 hård händerna delade man sedan hela
 den långa grenen. Dessa delade sig all-
 tid rep-rät, d. v. s. den gick i de spår eller
 fibrer man från början öppnat, därefter
 sprödes och gnedes dessa ban = göra till
 de blev blanka och hala, varefter de bara

genom ett par utskurna trekantiga hål
 kända fätes samman på såu så de ald-
 rig gick upp, utan bildade ett slags lås,
 detta på de större laggkärnen.

Den som fick haurigt ont i högra
 sidan med hugg och hån troddes döfau
 ont i Melten denna kom oftast efter en spräng
 marsch eller häutig kropps rörelse. Detta kün-
 de botas ganska lätt, om man höv sig itina
 en stund samt brät en enristkunt å satta
 al skört-a-djo-än (skört = kyol. d. v. s. vid
 kjolens linning, under Melten eller i bek-
 tidan, under det man utlade denna formel
 : Melte! Melte! Hacka du Me. — Så stecker

ja de. Om ^{en} liten stund var man
 oftast bortad och kunde fort sätta med
 Marchen. Som synes var enelärken
 inte så lite nötta. Föruten var ene-
 lär och små knutar av en, bra när man röke-
 de sig mot at-lägge o. d. l.

De starkaste potatishögarna gjordes av itudelade enepennar, likaså käl-faten m m. Som pinnar i häckarmen på höhäckarna var enepennar det likaste av all slags trä, för att på rött fläck och höu se fint som möjligt i smaken borde man ha åtminstone en del enris med bland det rutena ek. et. Torkat kött och fläck samt all slags matmavor be-hålls sig friska länge om de kringgärda-des med fint enris som byttes i bland.

Grovtackat enris dudde bra de strö-e hos större kalvar som ännu gick i hätt.

Kyrkogolvet betröddes vid högtiderna med rep af enris och de finaste mororna som ju flöt av alla gick in i kyrkan, storgången = stolgången fram, kom därvid ate med sina långa släpande kjolar söpa i kof dees, därvid en hel del av riset, liksom klänk-elovra hokade sig fast på släpet.

Ännu mera finns att berätta om
 enens magiska krafter, än vad här upp-
 räknats, och särskilt minns jag att om
 man drog ut spädarnets döpvatten
 runder, eller vid en sjukhet så fick ber-
 met Kry-ligt (kruvligt) här. Detta i-
 nades ju för som en stor mäktig.

Enens rötter räknades som
 ett av de bästa medel mot dåligt blod, det
 renade blodet, frästods det, man det därpå
 den fina, den utgrenade rötterna, Wärade och
 skrapade dessa, kystade upp dem i mjukt och
 kockte dessa antingen enbart eller tillsammans
 med schara-ta (Warta) kingelbärs-blå (aenbärs)
 eller andra sorters örter t. ex renfana, man
 drack detta sedan mot njursjukdomar samt
 vatten-sot (en mycket vanlig åkomma under
 de sista decennierna av 1800-talet.)

Denna medicin var mycket bitter och illama-
 kande, men man drack och trötade sig

87 Med vad det gamla ordhfr. sade: " Ongt
(ont) ska inå ongt fördriivas.

77

Några mept at följa vid kok stengen
hade man ej, folk var ju ej så många
i skrivkonten, men de växtes som ansågs
orkadliga eller giftiga, var man aldrig rädd
att ta till mängder i överkont, tes likare
ble då, tänkte man.

Fläder = Hylle

Flädeer förekom inte — eller högt
 sävan i vitt, ticutänd. Fanns det möjligen
 en fläderbuche i hagen (hagen) eller ängen, så
 låg denna äng så nära gårdens hall-gård (köt-
 gård) att den spred sig från hallgården ä äng
 i hagen eller ängen, eller också fanns det en
 gammal örnsbuxen munterskög i närheten
 som visade att: här hade stått en stuga, förr
 i världen. Man hade vid de fluta gård
 av någon planterad fläderbuche, den vanlig-
 aste benämningen på denna var Hylle.

Den odlades på grund av sina goda
 egenskaper vid botandet av sjukdomar.

Växten var ju också grann-ä, den var
 liksom en skölet (hyll), den visade nämligen
 att här i gården bod förtäändigt folk, som
 reuter sig mot sjukdomar. Ja alla kint
 ju att Hylle var bra för hå fö ä fä.

Att denna växt ej planterades ut stugan eller le-et (gården) som gick upp till stugan berodde på att blommorna från denna växt hade en kvall-mi-å (kvallmig/äsklig) och bedövande lukt som inte alla tolle om.

Särskiljen förde denna doft, flera till minns om svåra ykedomar där någon nödgats dricka dekokt på — hyll, med ty åtföljande kräkningar.

Långt före min tid (före 1880) fanns det ju många som trodde vad deras förfäder berättat: att vättarna, möjligen bodde under flådern. Personligen har jag aldrig hört någon säga att vätten: det är något slags särskilt folk som tidigare bodde i gården, ingen såde det direkt, men man blev senderi om att det var möjligt att t.ex. sätta ut keta kiäl till svallning i närheten av stugan den keta luten eller färgsoppa, tyckvallen (kott

vad) eller vad det var, inte fick stå på
 direkt på marken, ty det var redan farligt,
 att bränna eller skära vatten (obs man använd
 vatten endast i ental (sing. ut.) men från and-
 ra orter talas det om vatten (plur.)

Qua barn blev underrisade om an om
 de möjligen blev jong-e-na (Wangna) att
 slänga ut en tä-a (tär) hell vann, skada
 de alltid fört säga högt, akta de bätt.

Som hett späd tänkte jag alltid an dä
och mak-a (markas) o bagga som en
ente na skära, men med tiden märkte
jag — fattän det hysn-la-des (hemlig-
 hölls) an det va nänn slas varer, som
bedde fördolda ner i jorden, o k gera
vill de gamla hänvisa på fläden
(hullet) när saken om vätens hemvist han
på täl-e (tal). Barnen för adades
stränge ligen, an ente persa, ella bera
lid någon, av pruft a-trä-na, men rakt

inte de hyll-bäcken. (Möjligen har någon
 oförståndig person tagit ut något hett
 och skadat trädens rötter så att det fly-änto
 (fyrants vinnmat) och då har man troat sig
 ha syn för Säger, helt om någon den
 blivit sjuk. ella då bli otviveligt med
köra ella håcka dju-ä (djur) som helt.)
 ja folket känne fa så illack-ä (slakt)
 sjuk-fa. så inte ens di klöke begrepp-e
du (det).

En gång va då en käring som skäms
 (hade) fä så a-a-ti-a (artig) sjuka så dä
va lög te ä te öta, men sen va dä en
klök-ä som ta qu hong skadat vatten.
 ä' dä känne inte bolas fa met kis än te ä
offra 3 brödhitar, ä' samtidi f skulle
hong ke vatten om förlätelse.

Jag minns ej om käringen blev bea,
 men det blev han nog inte, ty i så fa
 hade det särskert igen blevet utslat.

Så mycket är dock säkert att en gång någon ut något helt varken av hyll eller gummi granna & praktbärande träd fastän man man talte tytar om vatten än t. ex tänto gäbber som beträktades mera som en värdig och turlig tjänste ande.

Fläderbarken blev så gott som aldrig något stammträd än så med varjäs deras virke aldrig nämder, det var i stället blad, blommor och bär som användes, mer ett läkemedel (men troligtvis också mot ohyra-loppor & skäg-lor.)

Hyll kan betäda medel.

Hyll the mot förkyllning och mer segt all stags out, ansågs vara utmärkt bra mot fråsa-n (Malaria) som ju också var en gammal svärbotad uphd om

som barn kunde få vid späd ålder och kalla-
 des då för ältanfen mytuli (yuk d'ann) Kunde ente
 denna betas genom kräkning och smitt så fick
 barnet fräsan och kunde få ha i Mönne Herrans
 ä-ä. Fläder = Hylle ansågs som den bästa
 hjälpen. Recepten hade man ju bara i
hütet (huset) och kunde äta ungefär så
här-ns (här) [Ja nännast ochna hylle
 blomma, törre lka farka, locket som (hult)
 ä' lagg däm i en stopp-päua uti köppar
 ä' den ska va fötent-ä [stopp-päua en köppar
 panna med 3 hen, och som tynde ett stopp-
 kanna, panna i varere i e gård, en läcke
 liten pöua va så näpen (lämplig) te möet)
 (Pattan hade tior stielrad från grytan) ett
 rakt stående skäft. Ja häll nu vann
 i pottan så möet som få räm (rem-plats)
 ä' lagg pan löket (locket) ä' lätt (lät) nu
 dena koka ett lilet käfte = hete = stund.
 Ja då ä' ente så nois (noga) en fjäendel

(en kvarts timme, en halvtimme eller så-
 då-22-ns. Så lot receptet vid kokning
 av fläderthe. Dredk att, nå då ren ijonka
 eller sälls djömer en tänn-a lase (trase)
 ge dänn att så här som di ä märka lo.
 ä° drecha att (det) inte bara en da ut än
 kanske länge ers inte då omgå ga må se.

Av de mogna bären tostes ett mos
 vilket användes ~~användes~~ mot flera åkom-
 ma både in och utvärtes, det som skulle
 tas in blandades med lite enbärsmos
 eller enbärsdricka, dels för enens välgöran-
 de värkan men kanske mest för smakens
 skull. Sådant mos intogs mot fräsa-
(n) m fl. åkommor). Vid gamla svår-
 läkta sår på henen lade man lite sådant
 mos direkt på såret vilket då oftast
 blev bättre om det ej läktes.

Fläderthe med brännvin ansågs
 som ett bra kräkmedel när sådant

behövdes vid t. ex för giftning. Theet drog
 då het. Fläderblomen planterades
 ej sämre vid någon bodvägg (matbodvägg
 eller där den hade lite skydd. Egentligen
 var det med denna lukt därför att
 alla gav akt på den, detta kunde ju ha
 på att den var grann antingen den stod
 i sin ensamma gränka, bar blommor, de
 rödg bär, men den observerades alltid
 och blev man sjuk i en stuga där lukt icke
 fanns, så kunde man nog samt var detta
 var att finna. Ja lylle var bra, men
lylle lylle-varde. (lylle vare dig) va då osa-
de ma luktade illa.

Fläderblom vid matlag-
 ning förekom icke, ente till friska människor.

Hassel (Hass-le).

Om hasset (hasslen) har det sägts: att det växte så fort att det på den tiden "när träden kände tala" skulle säga till bonnen som rödde (röjde): skygg de, alla växer på äpp, inga du hög-ö kän. ja hasset växte synnerligen fort men det röjdes inte så ofta som Andra andra (andra) brukar ty då va inte nå vidare må löst, utan röjningen företogs mest därför att man ville ha nya rot som om växer är bar störe och andra rotter. ja d. v. s. en hög-ö rot-a le äika (hasselbrukar) röj ju för nära ottrana a högdes därför. Hasset växte på god, om än Torr mark, den hade en synnerligen starkt och hårt träd, behagligt och lätt, var för dess användes mycket till skäp, åt en del redskap som t. v. påsar, spader och även en del hackor, så skiet de lämning.

- skapade torrkackor / som man bakte Sunda
 grästorrarna ^{med} på åkerorden. Di med
 ut i denne skapten va gålv håkeno, so lå
 va bara te a' stälte te dånn lite. Derutan
 sökte man ut, klyng-e-to gräna (grenar)
 som känne ble bra hö- klyng-a
 (hö-gafflar) men ack vad senare tidens arbe-
 det var missnöjda med den tråbe-te
 (trubbiga) klårn-p-e-to (klumpiga) redskap,
 och hur lite hö man fick till likes på denna
klumpiga = hötypva. Andra fram på 1890 tallet
 voro dessa redskap i bruk här, men just
 då började stål-gaffeln med sin utmärkt
 goda skäft göra sin intåg och bonden sag-
 de ännu man kunde läsa sin hölans dub-
 belt så fort med stål-gaffeln som med hoss-
le-klyngan.

En hel del grenar på hötabäcken
 hade ju blivit beröjda av noxa-plockare
 och hade ren fort såu ännu växa i ana

möjliga kromeluser, så här kände finnas
 flera slas förarbetad redskap. t. ex
li-a-knagg-gg (handtag, två lior) o' all slas
bäre-träd (att lägga på akken i den häng-
 a krukor o' fnytt på nå enn va utepå fär-a-
vå-ja. kneka (knek = en jämbuten större
 eller mindre hängare) =

Således fanns alltid två knekar på stug-
 väggen jemte köksdörren, där man hade
enq-kärt-a-do-nen (segns-kärl, raka och
gres-la (för brödkakning) hänga-nen. (Ja
 se dömlondda eller skär-a-torsdag) togs
 upp enqsdomen i hög, för då påtogs en
knäk-a-käring-a-nä, ihland stat lä, i red-
 fe Blä-käva på dönn). 7 mat, eller
mjölboden sattes upp kvirkar här och där
 på väggarna, att hänga de lömda, o' väl
skäts (skakade) mjölpåsarna på, (inga
 råttor rådde dem här på kneken), i fäpnet
säte kneka på väggarna ffau o' ffaj, i bedd

å här hängdes oxreken upp. ja mölet anet,
 som alla skällesammans molat legget å skräp-
at. hängdes en upp och pidt en stämnd pl ats.
 Varpporna t. ex. och en del värstol-a-bröte
 (lös a delar av kärnetolen) hängdes också upp märkan.

Hötter = hasselnötter var något som värde
 sattes högt och som alla ville ha till julen
 dels att äta men, ätarnet medde oftat i
 förening med lek och spel om nötter.

Om söndag — eller flera — varje hört
 följdes ungdomarna åt till Keingänras
 (Varandra) hava å unga för att plöcka
nötter, det ansågs liksom lite fertligt
 t. o. m. vid skörden av nötter, och man glad-
 des redan nu att julen, så man kunde få
 så mycket roligt av, och med dem.

Det vanligaste var gissningen vilken vid
 sender hämn av 30-by, och men så last-
 ade åt skogen, udd eller järnt, myl.
 Sen kunde man visa sina konster i ett

knäcka sina nöter dels bara med en finger
 mot kann-platan o.s.v.

Fanns då någon som
 hade så bra tänder så han rådde man, så knäckte
 han åt hela sällskapet.

Nöter = nöt-a-kärner användes också i
 bakverk och ersatte, till exempel mandeln.

Nötternas förvarades vanligen i en påse
 som hängdes upp på en kläcke. Ä en veid
 = häng(loft) eller annat svettställe

Gåta om en nöt (från Småland):

Han gick på en väg men — det var ing-
 en väg, dock var det en man — men det
 var ingen man, han hittade något —
 men det var ingenting, han tog upp det.
 Hade han vetat vad det var, hade han icke
 tagit upp det.

Svar: en pojke gick i en äng, hittade

en vikt, denna hade ingen kärna, hade
den lille mannen betat detta hade han ej
vårat (vårderat) den tannas viken så tydligt
att han blev ärat sig med att ta upp och
knäcka den.

För öfrigt sade man om svärlörta gåtor
och händelser att: "den viken ä enta go i
knäcka.

Att så stora mängder havet förskann
att det kölades antalas icke, det brändes
väs met som kölre (ved.)

Under nödår användes havetknoppen som
utdräpning av mjöl. Vanligast var att baka
vafflor, eller gärror med blandning av
havetknopp i mjölet. (Obs! Gärror baktes
gräddades) på ett b. k. gärror-järn.

Man hade då smeten på fat här den forma-
des som en kringla (på bakkbordet) denna
kringla lades sen mellan häfterna på

gorras järnet. Nieltut i sin tes låg på tre-
 foten (fota-ring) i den yppel-ne (öppna)
 rpiiren. En grovt rutigt bränter fanns i järnet
 nieltet satte figurer i blodet. Färka vora
 dessa gorror goda, antingen man hade mjölk
 ella vann te spa(d). Ja dessa med horn-
 mjölk (hauke-mjölet var bekt (pöstods det.)

Hauke-mjölet sködas.

När hauket blannade och kom tes en viss
 smognad plöckades dessa blannor(?)
 ner. Bars hem i påsar, torkades, maldes på
 kverkvärnen, och blev en slags sorugat
 för mjölk. Detta blev ätemintone en slags
 leckifysmad när magen skrek. Och man
 inte vakte sig någon levande råd.

När dessa blandkaker baktes kunde man
 lägga i några blöbar i varje kaka eller
 ett med nos av andra bär (om man hade.)

Leind (leind-e)

Här å där, i Åkergården, i ångren och i små
gårdarna växte leind. Dessa skördades
genom hamlning på samma sätt som ljörka-
na. Lönet var ett utmärkt godt föde åt
alla slags djur utom mjölkkor, ty av detta
lör blev mjölken bak, derutån fanns ett
ämne i detta lör som gjorde det användigt att
på smör av grädden trots att man försökte
med både koloskivengor å t. o. m. 1/2 anstrå
kronor (och silan) så blev det inte smör
å inte heller grötta rype = kärnsylt den
kalläven). Man trodde då (de otvungen)
att grädden var förgjord. Lönet hade liksom
— men ansågs ha — någon slags medi-
cinerk. verkan, var ett djur nyttigt gav man
detta en kärne leindelör. De små lammen
bejods också på detta, vilket ansågs särskilt
lättlätt. Högs någon leind så blev

detta virke merst tju huskåus Karl samt
täckning av kalmtak (Liu lagårshusen).

Sådeskrakar samt lägg-kål, varvades
tju koppor och fat — liksom de fluto an-
dra slag av lövträd. Tindskåten var
också något som alltid togs te väre.

Båten låg ju under barten, var ju träd
måtte målas innan man kom till barten

Av denna båt — som också hunden
förvandlas tju pengar (genom att sälja den)
gjorde man i förtid hand rep. Båtarep,
tju höbågor, rep och binda och leda kreden
med. Man plätade båta-mattor att
torka av sig om fötterna på; eller att ställa
trähornen på; ingan för dörren i stuvan
stäv-an = stuv-e-n (hårt barn har många
namn). (När man komma, det
svåra året (1869) fick köpa rys mjöl
från Ryssland, var detta förpackat i båta-
mattor.) Tindskåten var en bra

Medel att spara på de dyrbara lin och hemp-
repen, det gick nämligen, det gick nemligen
bra att knyta ihop och sammankälla flera o-
lika saker med båt.

En ordspåk från försäls lyder: sko-
na kan bärgas nä båt baka stäten hålls, (eller
omvänt): "Håten ska hållas, rät om skona ska
bärgas nä båt. Således dugde båt även till
känna-remona även om då inte räknades
som förvänt.

Adca liar fortsattes vid sitt lia-skraft
med lindbåt, detta var en arg gammal
sed. De större lindarna verkholades och
bearbetades till holkar med insäu botten de dug-
de till en mängd skrynkär vid byk och slakt,
skiv-äta (skiv-änd). Adca de stora största
träden gjordes baktråg, man
hade aldrig annat än sådana verkholade
baktråg (trädet verkholades då i liggande
ställning, man behövde bara en par gavlars
samt skar

Skar ut en par hål som hann-tak (handtag) i dessa, så kunde man redan enen hänga upp bak-e-trö-jet på en kväcke i matboden.

De lindar som växte invid gårdsplanen eller utfartsvägen råkade för, liksom lite mer, än hene (de andra i hånen). Man vårdade sig liksom lite mer om dessa förutnända, fastän ingen (i min eller min moders tid) direkt trodde på vårdträd (inte sådana som det bodde andar under) så betraktades dessa gamla lindor som en slags lycko eller minnesträd, som ingen fick skada, inte heller bröda lös av, eller utnyttja på något praktiskt sätt. Blev en av dessa träd hjuka anses detta betyda otue för gårdens släkt.

För mycket längre sen skulle man tycks lindor ha tillräknats mera romantik än nuvarer tiden. Förmodligen ~~har~~ berodde detta

på ännu trädet blev så gammalt att man föntte
 sig detta ha sett flera släkt led födas, leva
 och dö i dess skärhet, man drog sig också
 till minnes den ljusliga dottern från den
 blommar och de turande herras och hum-
 lars sort i dess krona. Det fanns många
 bland aemogrens söner och döttrar som
 hade medfött utpräglad skönhets sinne
 och som njöto av att se de granna lendar-
 na, samt diktade visor om dessa träd,
 framför andra. En gammal värdstus
 visk hade ~~en~~^{en} värs som slutade med orden
 : "Att att lende den linden så grön."

En gammal dans-e-lek från försås
 berättas också något om linden på minns
 dock endast slutorden: "Linde-löv, på Arpe-
 löv, på lövne-löv på fere (puru).

Var-enda gräbla liden, dansa med
sing here (pojke).
 För övrigt hörde jag i min

barndomspengar, en gammal grön visa
som i viken hela den gröna ången pris-
des. Denna visa återgar något av Herod
Salomos lovsång av hans Höga visa

Visans enda, do mig nu ehätkomna
vers, lydde: "Ja hör du min vän, var
har Du den säng # Smellan berg
och dalar bland grönkande äng.
Ja här i; talades också om blånman-
ble lend.

De flerta — eller en hel del — av de
personer vilka var med om att få
ett stort eller gammalt träd, tänkte mån-
dels på detta träds livslängd, den nyttja
det gjort under sin livstid, vad detta
träd möjligen på en gång kanske på den
karga jordnån den växt på eller vad
den på bekäda, så som tjurband
som en. Sägner uppehållit sig i dens när-
het, olika slags roddjur samman

brukte fånga eller skjuta här, alla de
 turent al av olika spår som talaren
 eller dennes fader sett här vid grunn spår-
 snö. Var det nu et eller annat tungt träd
 som föu, kunde talaren säga något därav
 t. ex ja då va me et redli-å reckone
 te o' va tong-å (tung), hæket tra tro
 ou föuten, k' då tyngste retå ou slas
 t. k. so känne heranda då sa-re (svara)
 ; då å noch ik-l (sk). he ke du : du
 jente ou eite. Då tyngsta trå-et då
å teggare-stanen. ja si så då-ra-na,
känne talet komma lite lurtit, so vida
 då va en skock-lia (snäu) bonde som nu
 mä sin dräng o' sin heru te kjalpus, hogge
 ner stora trå, di putade ju tut næen
 menut ette då, då faut. ja tankarne
känne ju va lite uelma o' fara åt ou
hæu, men hå då va så ætkade banden
 sin skog o' sina träd om råu reflekti-

omerna känne va lite olika. Det talades
 således om en prosaiskt bonde som stod
 a° flådde en fattig träd och därvid yttra-
 de: "Ja, tänk-a-na-me: lys en känne
äta stajn (sten) a° klä (kläde) se mä bak
(bak) — — — — — da känne en venne
känna (jörna) va en ulle.

Ja — — — — — täcka taurk-a hade den.
 Någon sen drar väs, liksom sänder te chusad,
 va skulle bon den vilja ha mer än mat och
 kläder. Jo som oxen förtod jag det.
 Fört af gut ville han ha inbetalt (lört)
 alla sin skuld sedlar (eller senare hypo-
 tekslån) och enteckningar som andra hade
 i hans gård, sen ville han orka med, eller
 ja° leva så länge så han hängde a°
odla nenna skäppe-land te, te akä (äku)
 a° kam grava ett ut fau i oxa-kanen
 o. s. v. Gården och gårdens, framför
 aut anet. Sten på sten såg han ju

åt hacket här han tittade men — Länk
om den dut(duzt) te mat.

Lönn

Lönne växte ofta i sällskap
med lörd, men som dessa träd skattades
mera blev de sämre (utom i enitakefau) så
stora ej heller så gamla som lörd. De
hade icke heller så hårt träd som de förbrukade
da och ansågs inte vidare intressanta.

Lönnet bröts ju till fåren fastän det var tvärt
och hårt men i bröt på en fick det gå ned,
och man brötade sig med att: "i nödfau
gagnar en träken. Lönner spridde
sig mycket och lemnade också mycket
i. h. lörk-a-lör, lörkens lör var mycket
are än det gamla trädets.

Vid midsommar brät man även
Lönne-lör och lövade stugan med det,
samt fäste grenar här och där i fauten

å i drängkammarpiresen. Verket dug-
 också till olika höjdsalter, även till
 träskor.

Nyponbruken.

Den som förstod va
 skogens kung, ty det fanns inget enda
 bräd mer som fridde sig för menniska.

Nyponbruken kallades hett rimpelt
 bark för törne. Ingen förstod att
 frukten dugde till föda, det var ju dyrt
 med socker också för i tiden. Och utan
 detta var ju soppan ej efter sökt. Först
 i slutet på 1800-talet började en och an-
 man mor-a (fru) att ta vake på törne-
bären å kalla dem nypon, samt koka
 en fin kalas-soppa på dem.

Ju mer man sökte rödja runt an
 något av törnebruken tes varre
spil-a-de (spil-ra-de) nya skott effe
 och bruket blev bara värre å törne.

Oxel (osset-bärs-trä(d)).

103

Oxelen räknades ha en de Witarte ä feinarta Uelake som fanns, te taurikas koppar o.d.l. som skäve fram på bordet. Di Witarte träkedu na gjordes av dessa trädelar ä känne — som någorlunda nya, läggas fram t. o. m. på gille, en hornsked ärnk inte räcke te.

Oxelträdet hade dock en fet det var hårt och hårdarbetat.

Så särdeles gata om dessa träd var det ej så att precis till bed eller dylikt högg man det ej, inte heller var lövet tämpligt som foder varper oxlar oftast fick va i fei (i pred) = växa som de ville. Bären var alltid väl eftertraktade av de vilda djuren, och människorna kunde därför lätt få skjuta något av dessa invid eller i trädet. Folk tyckte också om, och ät-e gerne osset bär trots det: att det påtogs ble så

Origt fers, ette den sam at mönna orellbär.
 Många fattiga barn levde mest
 på orellbär den tiden dessa fanns, och dessa
 fattiga b. sortede bären till på glö-va-na
glöden (i den yppe-ne spisen) o' äte däim te en
smäl (en måltid). Stekta i fär-a-talg
 lär de betraktats som sä-a-däjles (särdeles)
 goda) äisa sen uti and mätte
 (man blev mätt) o' fyude i nä-en rynkka (vanlig
 uttryck = när tårnen var tom rynkade den
 sig.) så äts di gerna o' di hade ju säj-let
 (svullet) må se (som behöves ej till dessa).
 Man tog väderlekstydor av
 Okeln, bar den många bär betydde detta stäng
 kyla för den kommande vintern, sämre
 hörd = mild vinter. Di som begrepp-e se
 på flyttfåglar sågo också vid Bersas
flyttning när de gäntade trädet (Okeln
 liksom Können) vid viken tid dessa
 sökte sig söder ut och intog en lyttmätte

medan de bitade. Nu såg också de
 skunniga (dessa voro många) vid viss
 tid den eller den flyt fågeln som nu uppte-
 de i stora flockar gav sig i väg. Därefter
 dånade de ny lur tidigt eller sen sent.

Man förutände sig alltid att hund fåder med
 säkerhet ontanka om dessa fåglar lät
 träden bära rikligt med bär, för att fåglar-
 na skulle få mat!

Förörrigt betraktades Oteln nästan som
 ett prydnads-träd, det hade ju alltid en
 symmetriska grann- & krona, bla-na va
 ju också inte så lite ut-krusad-a & skiftad
 i blå grönt & gränt, & tänk-a-na-me! så
 grannt de va nå då blomnade, därför plant-
 erades rätt ofta (särskilt vid småtugor),
 en eller hju (Hö) vid an. utan för tuggan.

Som äldre (Oggade) skug-
 ade) dock Oteln ant för mycket. Och gav åt
 dessa småtugor en viss kyta, och dystra-
 het.

Rönn (Rönn-l)

106

Rönnen ansågs liksom oxeln men som en prydnadsväxt, den förskönar ju avsevärt, dock ej i hela den grad utan endast i enstaka exemplar. Växer under nödår tillvaratorns bären som hve. - aters föder. Rönnen lär ju en gång förklarats den för mera — då när han inte räddade den — men folk ansåg den också av för mera. Dock köptes något rönnbärssoft och användes som mat mot kik-kotta. Spåda bukhar kördades till föder åt fås och gjetter (lörret från bukharne).

Pors. Djäjta-pors = get-a-pors.

Förmodligen var det endast gjetter som höll till goda med porsit och därav namnet. Pors har i äldre tid använts istället för humle vid bryggd. Särskilt vid enbärs-öl och dricka, användes detta.

Pil (Pil-e.)

Pilens blev sämre så ites här, som t. ex i Skåne, dock fanns det här och där vid åkanter och på fuktiga, leraktiga platser gamla stora pilar. Dens grenar tinnaratorgs av korg-a-maka-ra och användes till fina-re u. h. arm-a-korgar (korgar som bars på armen — liksom en påska.) som ma-säck-a-korgar åt kolbaru stora dessa synnerligen vackra, brunlitsade, korgar, mycket eftersökt. Dessa korgar hade däbb-la (d. v. s. 2) grep-a (hann-tak) som man trödde djömer armen i. De var förred-da med teu fätsau lock, till modellen något av långa, smala i botten. (ja då va liak di finaste karnen/bardens d. d. l.) som hade såd an ty så rent som i min skoltid (på 1880-1890-talen portade en hökken korg pau-äü-na-dal (halv ättande dal-be) 1:85. (ja många räknade även då i dalen)

Och beskrivde man 7. 1/2 daler utan
 hau-~~ä~~ no ätteme ^h eller hau-ät-no
 dal. Hau-elta [halo-elote] 1:75, till detta
 senare pris kunde man få en flerdubbelt stö-
 re korg, som lämpade sig när man for ät ita-er.
 Alla gick te en handelsbod för att köpa
 en halo-ä bänt lomeels-ga-an eller dylikt

Sen fanns ju varson helit på en ägora
fil-e läkka vilka såvan nådde upp till
 ett träd väst eller stölet. Och vars grenar
 användes till enkla korgar och korgar-
 beten. Pil-e som kölne (bräns-le) ansågs
 med det skivte som fanns i ked-väg,
 det gick upp i rök vidtan autsamman,
 skulle någon ta på om dåligt kölne som inte
 ville brinna sade man: dä rök [rök] varre
är mer fil-e. Här och där myltes (med
 långa vägarne) stora klyhögga pöppel (fil af?)
 med toppiga krenor samt slerniga, klibbiga

blad. Vi trodde att detta var pepplar. Dessa
 träd skröpade ändå ryktigt på vägarna.
 Vartier de användes är nu bekant. De sprit.
 de sig förvänsamt och blev man plantera
 den. Men man renga smitar och pö-ta-de utan
 vidare ner i marken. var som helt de växte
 genant. Detta var det enda träd som aldrig
 ontalas som nyttväxt. Ja till vyn-le
pepp-a och bägar till fil-a. Visor tillvara-
 togs det av små pojkar (oh!) namnet pebböso
 berodde icke på att hörsan var gjord av fil, utan
 därför att laddningen betod av en vänt tré-
fil. Or så gott som alla här onto-
 lade trädslag har männen sig kappas
 som de ren gott och moblade med (ordet be-
 kant ren gammalt) — när som helt när
 händerna var fria (när man inset behövde
 lära. Ja sannstheten kan man — bara i
 min barndom tala om tusen och en olika
 modeller från fina spaser kappas som

pojkarne gick och sprätte i gräs och nämlor på
 väglängten med kär de på Lördagskvällen
 nå med helgdegs kläder, ^{sarv} ~~och~~ en herörens
 mössa på hudet, gick ut på friarfärde,
 mer till olika slag av käppar som användes
 att dreva på oxar och stut på vägen och
 från marknader och antimer. Somliga
 av dessa (på de flata) käppar hade ju en jäv-
 arken kryck eller knagg som man sedan
 skar ut till både hund, och
 ormhund m m. Somliga hade t. o. m.
 en liten fördjupning i klyftan på de förva-
 rade mus, detta ansågs enstämde in-
 trasant. Locket till dessa lilla djurhund = dosa
 var lösttagbart, liksom på de simplaste
 nämlor-mus dosor. Somliga käppar voro
 frena av knaggar, vickia skraps och
 putsats så att de liknade en utländskt
 träslag, andra voro släta. Någon
 tog sig en tung grov käpp, de brukte.

kvenföken — på tösing-a-foror = (galen-
 skap) — skitord (om man så vill) säga till
 denna käpps ägare: "Då va en lynk-e-tio
tong-ä, Läjjä (jul) käpp du ha lagt de te må,
es ja vä-ä (vare) som du, så länte ja me en
kärva (kärva) a' dro-e ann pan (pä). ja kärnä
majn-te (mente) gräbban a' visa, at hang inte
läte (lät) uz däras äta männ spelle
-vænker som alle va a-a-ti-are (märk värdega-
 re är han i själva verket va.

ja spinka-skapt a' mete-rafta (r) skars
 ju av de flesta här uppräknade lövträden.

De här uppräknade sportartiklarna
 hade man autsā offo-pa-nes, a' de skulle
känna hända: at enn känne ja hejta
bort te käpp-a-änne, te männ anen, a'
 ja en silver-tolv-skilling i Mellan gift.
 (Silver-tolv-skilling var ett gammalt uttryck
 som användes mera som härn efter förs-
 fäderna reika ju mat hade pappers-

tolv-skillingar (man blev liksom gladare av
att ha sju-örens (ägar) till en rikspenning.)

| Tolv skilling borde bli endast 24 ören men
man ^{var} alltid så liberal att man betalade med
en 25 öring när någon begärde 12 skilling. möj-
ligen knödde det sig på att man värde satte silver-
penningen högre än kopparpenningen fems skillingar
sju örens och fyra örens. Så nämndes
pengar i men betändom.

Sälq (palme)

113

Sälq kavades allm änt palme. Detta
därför att man alltid tog en av dess blom-
mor till parken. Man högg inte gärna ner
sälqbuskarna — trots det goda lönet — ty
man ville gärna ha sälqblommorna till
sina, vilka också tyvärrligen väl behörde
dem till byggnadsverke i halmkuporna.

Sen bara då: att på det en solig vårsöndag
och se de flitiga bi-er
komma flygas hem till kuporna, och stöcken, just
lata-de må sina gula pot-nings-a ja ju
vart mer än någon lönkärva.

Vide vi-e

De vide buskar meddes
(högg = bröts) gärna till föder åt fåren.
Det var ett gott och lätt-ätet löv, och ju mer
man gaurade och högg, ju mera växte

våtte bukarna. Träd med stamm tycks
 de aldrig bli här. Någon skilnad på stäg av
 vide nämndes aldrig, ant vide jag sett var
 ganska tigt och dugde endast till högar-
 heten, samt vys-le-pipor. ja det sårlade
 mycket för, och ännu yngre passas försäg mig
 med vys-le-pipor.

Det har berättats en hi-
 storia — barnhistoria om just videbruket.
 : "Två små teggel-barn kom en dag hem
 till sin mormor och bad om mat, som de
 också fick. Mormor som kände till barnen
 och dess hemtrakt något, frågde efter deras
 föräldrar — levde de? ja ha, a vi ha ju
 en-a ny-a stue (en ny stuga). Här (huru)
 fick vi vaa-ke (virke) te dö? ja vi fick
 lite, men då raak inte te, men då gick ja-a
 ut i skogen a hogge en storä vi-ekärtle
 a ren räckte dö. (tader) hade stulet virke i skogen
 men var rädd att barnen skulle i oförstånd

förråda honom därför sade han till hustrun
 (i barnens närvaro) att han kugget en stor
 de-bruka så att faderns virke tillfyllt.

Anna som kände familjen och höjde barnen
 berättas om verket som fadern blivit hem. förtod
 att han stället redut virke.

Att kugga vid brukar var till ett
 men inte lodd som passade till stugebygge.

Tibart Se svar på prägelanta M 4. p. V. Torsås.

Vildäpple förekom i entiska part här och
 där oftast på, eller vid något stenrör i äng-
 arna men för öarigt var som helst. De kalla
 des mest piemp-lengga men namnet krab-
bor var också känt. De voro sämre större än
 än krickan (en sämre plommasort) men kunde
 bära mängder av frukt. Den tillvaratogs
 och gändes till långt fram på vören, då
 de såg sarrick-e-ns (linsnade) ut, men var

da' och fram till vindsammare frukt ätbara
och rätt goda, friskt syrliga. De som
hade ont om frukten brukade — på hösten och
vintern använda dem att koka sy-fra av.

Detta syfat dudde bra te grötta - välta
(att välta = doppa grötens i) Tänk på fram i
tiden när det blev ommänt med julgranar
band man i hop 2+2 pimplingar och hängde i
jula-granen, som stöd åt ljushäarna.
Om ett vanligt äpple höll upp ljuset förvann
detta ibland och ljuset änna - vändes, men
pimplingarna — den ville ingen ha, så
med dem fick djuren va i pre. För övrigt
gavs pimplingarna åt myckelhorn, som
gera åt dem, och myckel hade bra efter dem.
Hörsbär, kimbär och stichelbär förkann
dock ej i så stor mängd att de tillvaratogs
— i vintertid. Möjligen hade
barnen reda på var dessa bär fanns
och sökte upp dem och åt av dessa bär.

Bäck-timjan icke känd här.

Timjan och menjan voro ets
slags korvkryddor som odlades i Kau-gården
(Kälgården) som kild har den aldrig outalats.

Baldersbrä var egentligen bara en s.k.
Lort-blomma (blommande
Göräs) o.s. Lort = lukt (Göräs) den kallades
också präta-kasse på grund av sin stora
skåpformiga form — ren man plöcker
lort och bladen. En och annan kallade den
för Munk-a-kassa. Denna blomma var
en av det slag man sökte utrota. Den
prö-ade sig ändeles rypligt och varje
planta utal mängder av jord från kul-
tura-externa. Den växte ju var sam helt
men försdrag nog de odlade åkrarna.
Ungdomen brukade använda den
för att präta ut präntida öde, på
samma sätt som man plöcker bla-
den av prätkragarna och tänkte i sitt

hjärta på t. ex. tre olika flick-helganta
(detta gjorde pojkar) för varje blad näm-
des ett namn när bladet slits bort. t. ex. Blunda,
Sara, Kretina. Då fick man se aemns namn
det rita bladet gäddade — den blev det.

+ Lickorna nämde ibland inga namn
utan en ramsa: Prost, präst, klockare
— hor-e-härt (benämning på oredliga,
män). Namnet Balder (samnamns
gudinnan) var ju känd genom Balders-stä-
ten en mycket gammal lekval på Tors-å-so
gårde. Någon nyttoväxt tror jag icke att
denne blomma var.

Pirkum Johannesört fanns flitvädes i ångan
och på diskscenar men nämns ej att man
tog någon annan notis om den annat än
som en aemän växt bland det goda hård-
vass-hö-et.

Hamornell

Denne blomma var en bland de aemän-

mate läkemedeln både för in, och utvärter
bruk. Kamornis-the dracks vid magplågor
samt användes vid laxemang, det var då
starkt väderdelande och som följd därav
ofta smärttillstånd. Vidare användes dessa
blannor på en mängd olika sätt tillsammans
med andra örter såsom fläder—the, eller
mos. Inne-bärs mos, detta mest mot präsa(m)
(Malaria) som ju var en allmän folksjuk-
dom och stor skadegörare, ända från 1880-talet.

Fördelan²kyddor bestod oftast av sötblann-
mor, fläderblann, brus-e-myntafer liten
brunflamning — blå-brun-flamning, planta
med förnämligt utse-ende och stark krydddoft.
på minnande om katte-e-mynta (Ne-pé-la)

Ännu flera och andra delvis odlade örter
brukades i dessa torksörter som doppades,
eller koktes en liten stund, för att sedan läggas
på något vätkande ställe, var som helst
på kroppen t. o. m. vid stölgängen mot

värkande hörsorejder. De här örterna a
kottas eller upphettade smulorna i en tunn
tygfil
kiken sedan lades över på ett tjukt
tält, även på ledkedor och rullades.

Märmyrta (Mär-ra-myrt)

Endast namnet är av mig bekant
men jag vill minnas att den var en nyttö-växt.

Kusmen (Käm-ning)

Den här växt var av det slag
att den behövde lite hjälp av menniskan för att kun-
na fortsätta att växa på samma plats. Såg man
d. s. l. inte upp när man drog gräset så följde
de halvögna pro-en med bland höet och
det blev kanske ingen hörd av kämning de näst-
år. Morsorna (kusmödrarna) brukte beta var kus-
men gen växel och i god tid varko därens
gräbarna. (Och namn på därens-kar-a-na.
Eller också hade man en betänd

plats i närheten av gården där man lätte va
 (lät bli) att då tuss kämningen skördas.

Jä kämning var en mycket outtyckt kryd-
 da, inte bara av Wenrojoken som använde den
 till krydda i bröd, ost-löpl mfl. anäsenja
 utan även männen tyckte om den heft i för-
 ening med brönnen — kämning-a-brö-
 ning då va gott må en tåcken sepp aut
 ibland. Minns som hade i. h.

ongt å mo-änn (moderjuka) (mycket lik-
 stände melt-yukt) gick mut hela da-a-ne
 å toggade kämning. Man kunde också
 tugga kämning ehop må brö å smör, å läg-
 ga denna togga på värkande flu-
 hölder (flughölder) eller lämnader eller ong-
 betet (en liten störig krypare som fanns)
 mut över aut ate i det fria.

Man hakte the på kämning å hælde i
 späd barn när de struk å smodde sig, å
 entente vante — — — — — va enre skälle va

ta se te gnä ba-a-net. — ja det blev of-
 ta sådana situationer, ofta plågades ju
 spädbarnet av väderstämning och hövar
 ju kämning thot det mest välgörande
 som fanns. Det vanligaste med kämning
 sådden var att när man tokat och skött (ska-
 kat) Wentana öns en laken så bars till Wentana
te-lakes a' utbrödes ut där kämningen växte,
 på så vis växte den på ungefär samma ställe
 de efter år.

Mälla (Mäll)

Detta var ju en snart
 ogräs som sög ut jorden med sine väldiga
 stora rötter, och borde utrotas men man tog
 särskilt väl var-s på detta lukt och gav
 det åt Winen som ju äte bä blå-ne a' rot-
 en, a' vart en li-a tecken (= aut.)

Mäll växte ju öfri i närm äng eller
have utan i den odlade akren thot i
höra-lanmen (lin-landen = iherm). Mäll

var tjänligt te folk-a-föfö. Särskilt
 höktes den som kalsoppa på kät eller fläk-
 hen (liksom hurrakäl), eller också i mjölk
 tillsammans med färka bond-böner. Detta
 sjöta räknades som särskilt välmakande.
 Männen fö-a-de sig tidigt. Och satte fort
 nya plantor, varför man hade tillgång till
 färka mäna mat hela sommaren.

Näsla, etter näsa, näsa, brännnäsa

Denne växte över allt där det var klakt
 (klakt = näringsrik och kraftig jord)

Den dudde te bä folk a på men det
 var säman a folk äte den, mer än en par
 gånger betöja om varen, medan näslan var
 helt späd. Det fanns folk som abri kän-
 ne ära nälle-käl (nälle-käl) på grund
 av att de växer på gamla näslor fulla av
 stora löjja (fula) mak-a (makar) = fjärelslarver
 och sen abri känne födra nälle-käl

på elakhet kunde dessa säga: ja då å belli-å
omat mä väl-l-käl — Säjlet ut-å på
bla-na.

Denna häst hölltes på
samma sätt för, som nu. I lite fläkpad
med en näse korggrus, och häri lades sen
de förvalda och fint häckade nävlorna.

Ägg i kändhät var inte vanligt bland
seruprett (enkelt) folk. En och annan

oftast äldre kvinna brukte flöcha
näslor, förväna och stöpa i hop med pä-
rd, te Sina-mat. ja te hänsen mä, på
då troddes att di vapte bra ut-å dö.

Pepparrot. Denna växtente bild häp
men kunde ju behållas sig ärkund
randen idjömen vid nänn gamla itög-
tornt här eller där, i honen eller ak-å-gä-
å (äker-gärdet). Det var inte lät att bryta
upp dessa gamla växter som abri upplantades
utan stod på samma plats ärtianden

i:ö-men = i:di:men Pepparrot ansågs
 som en finkurlig smak-sättare. Var t. ex. det
 gamla saeta köttet = ko-köttet lak-a-rämnat
 (satt-laken bort runnen) a köttet fäo en dålig
 smak-däron, så förmenkades denna otök-
 a smak genom den stark-e pepparrots sären
 som äts till. Var kött uti dast fien fik-
 vät tvort saftlövt och sezt så blev köttet
 likväl bättre med denna sä. I en del
 fiktätten särkiet gädda, försvarade pep-
 parroten sin plats.

Hur pepparrots sären serverades i gammal
 tid t. ex. bara för hundra år sedan end-
 rar någon? Härmed en en dörpå som
 jag berättat en gång tidigare hemligen 1941.
 Morf. 1834 har berättat detta.

Dä tura-de se så en gång
 aa lantmätarna a av hans beträde skulle
 bo i en gammal bardgård under lant-
 mäta-ret. I en middag en dag hade

moran kökat fisk och pepparhals-sås. Den-
 na senare stod färdiglagad i en liten
 potta (gryta med skaft) i spisen. Pärsonä, i
 fisk, va framställd på bordet & herrarna
 hade satt sig till bēgont ä äta, na moran
 tötte (lyfte) upp kanten på ett skört (hjul) ä
 grep nä denna (som grytlapp) om pottu-
 tet (skaftet på järnpannan). Och med denna
 gick direkt fram till matbordet, för ä direkt
 ur pottan (pannan) häsa upp såsen, i den
 ti opp hon förut ställt bland maten på
 bordet. Nu var det så äss till, ä skörtet (hju-
 len) va både för stacket ä (kort) ä för mal
 så hong (kneppen) räckte inte upp till säskep-
 pen till hjulen hakade upp sig vid kassa-
 (knäcken) han sade därför till lantmästaren
 : Äss harren löte på skörtet där bak,
 ska han på säs tee fischen. Så så kunde
 det hända när det skulle va fint dukat. Natu-
 ligare var det ä sätt hela pottan på bordet

127
ä äjna(en-a) skjåj te ä ösa te se m ä, me
som skåll dä va feint.

Pepparrot användes också som läkemedel
(vann/vatten) som man kokat peppar-rot i;
sitades och dracks mot en del åkommor.

Man skivde sönder pepparrot och
blandade sammnan med andra örter som
man sjålv odlade eller som vätte kild a,
(troligtvis) fläde-mos eller enkärs-mos.
Enteys mot invärtes sjukdomar —
troligen präsa(n) eller vattensöt, vicker
ipuka if säsan blev en följd av präsa-m.

Benfana. Denna vätte ju alldeles
vild och på så gån som de fluta renar
(jäkers-kanter) men också bland gräset i äng-
arna och vä-a-san (var som helst).

I en stor del av de kemlagade dekokter
— or a förekom Benfana. Dess för enteys

mat alla dag ar inälsosamt och gick ofta
 under namn av markpröfsliksan dit som köpta
 på sketket. Men tog renfane-fröet på både
 nedan och ny-mäns, oftast 3 dygn på
 varje mån-a-skett-e. Ingen jöntod var-
 för så många — både barn och gamla
 voro frua av mark. Många trodde att det
 berodde på korten-födan som ju ofta var
 skänd. Solet äls ju oftast här. + Läk tex.
 stektes så obetydligt (för att fläcke-sopporna
 (skivorna) skulle se stora ut) vilket de ju också
 gjorde, när flö-tet ble seta-nes tWa-a (kvar)
 i skivan. Böhta skenkor och fläckstyck-
 en kunde va frua av vita — feta, markar
 särskilt invid henen. Abs. + Läkstycken skars
 ju aldrig henfria varför de voro svårare att
 få genomslita. Feiken stektes ju oftast lik-
 som koköret på glöden i spisen och blev sällan
 ens genomvarmt. Ja inte alla försäbo ar
 lagade mat på detta vis, men många ar

av den äldre generationen gjorde det. Ja, mag-
 av, smak var en allmän plåga. I alla hem
 där det fanns frändsörige barn gavs renfane-
 prä eller köpt smakuprö ännu lag, både för de
 skulle slippa den smak som de ansågs ha, och för
 att de skulle slippa fö någon. Fräret gavs i smap
 eller håning=höning (honnung). Även denna
 var i sandliga hem så ännu ansad att det fanns
 smak och mät i denna. (Man har för mät vid
 listakten och tog med gamla svarta kakor)
 med för rutnebr i. Här kan ordprälet
 tillämpas som säges att smäl-het, förtar
visket.

Skvattaran

Denna väts längt
 bort i hav-a-na, bort mot Moqskauterna.

Des blommar och delvis blad och
 fruktar plockades och av dessa höktes en del
 mot all slags ohysa hos djuren liksom mot
 en del hudutslag. Om ^{en} liten gris hade

Läs och som följde där av vantrevdes
sö försvann ohyskan efter högst 2-3 tvättningar.

130

Syra (syra-ä)

Ängsyra har från äldre
tid använts som uttrykning av grus och
mjöl. Det vanligaste var att koka gröt av
de repade syra-frö-na. Min egen fader
född 1831 — död 1882 var häräut (för min mor)
att han som barn flera gånger ätit sig
snått av syra-gröt som moderskokat i vitt
på annan mat. Särskilt på nittio-talet av
1840 talet var det ju flera nödår och då tiugras
ängsyran. Färs föräldra hem var inte fattigare
än annat vanligt arbetsfolk. Färs var under
många många år skog-a-vaktare hos Erik
Tegner på Östra-60.

Fram på 1880, 1890-talen började man
använda syra som uttrykning det räknades
mer som herrskaps-mat men de fluta

tyckte om denna rått som användes, likt
senare spenaten. Barn plockade och åt sy-
ran med samma smak som nutidens barn
äter bananer och ^{andras} tydfrukter.

Har syra

Detta äts också gerna av barn
och ungdom liksom någons dags smak.

Vänderot | Vändelrot

Den här växt fanns ju
endast vid å-å-kanten eller andra sumpiga
ställen i närheten av vatten, och var därför inte
så välbekant av alla, och kanske just därför
ansågs det vara något nyttigt med dessa
rötter. Den ansågs ha något med erotiska
göra och kunde om den gavs i samband
med Tibart få en otrogen äkta man att
stanna endast hos sin hustru.

Orma-bär = Orm-a-bärträd

132

Emdant dessa namn är av mig kända. Dessa träd voro alltid småväxta och hade endast ett fåtal grenar vilka oftast satu uppe i toppen, på denna smala spöliknande stam. Trädet växte oftast på kluggiga platser inklämt mellan andra träd och snår. Bladen voro rätt små och glatt satta. Trädet inte så aemänt men icke heller så högt säurynt. I toppen på dessa träd satu en del små klottunda svarta bär, som jag i min barndom på 1880-talet bleo under åttad om att: sv täckta bär = Orm-a-bär gjorde man skivbläck. Förörrigt boddes att ormarna gerna ät av dessa bär. Jag har aldrig sett denna växt på annan ort, inte t. ex här i Döderhult. Obs! Vi barn förbjöds att smaka på bären = farligt. Vi såg dock att saften var sv art. (Kunde detta vara bråkved)?

Något om värden av den vilda floran på ihågmarken

Själva värden, omvärden av de här uppräknade växterna var mycket obetydlig.

Man sojde i regel helt obetydligt för återväxten, väjningen förtogs ju mest på grund av att man behövde, t.ex. kirke till stäver och stegar, halvmeterna träd till några slags stäver (rörlika grenar utan gängjärn) klycker till brunnsvinden och mängder av ylleullna ämne (t.ex. till ämne till en höklyng, hogaffel o. s. v. Samtidigt som lövet bröts (bröts = snedd-es (höggs) fick man ljus och luft för att växa eller för de träd som skulle stå kvar. De skogs och ängsvärd skedd med tillfällig beräkning, ingen tycktes tro att de vilda växterna behövde hjälp för att leva, utdikning av västen yttre kantar höjde man aldrig om att as. Nej ditte

ling. Dessa fick ju sämre så vidlyftigt kromat
 att gogga-de skoggade så mycket vaken i
akrana ella på vajana, där de
 vid stark skuggning länge hindrade vägen
 från att uttorkas och bli hörbar, så de här
 kamrade träden var ju lämpliga här. Bekvämt
 var det också att hejta hem detta löv som upp-
 stälts vid en s. k. höövaj. Ser va då

då ju grannt mä, med stora träd, såg
 inte så skallet (skalligt) ut. Som när de
 steniga backar och kullarna voro kullugg-
 na. Längre omnäna vägar planterades
 högt sämre allier i äldre tid, men
 fram på 1880-1890 talet fanns — vid de
 större gårdarna alltid en allé och särskilt
 en som gick fram till stora trappan. Dessa allé-
 er bestod merändels av lind, löv, bok och ibland
 en släp pyramidformige poppel Pilar. Den sam-
 mien ha en allé behövde oftast endast mitta
 upp några björkar och aspar eller lönnar

då hade man nog av i aktrarna så inte ga en
 se te å grava i hävern. (annat än för större anlöp.)
 Äu ljungen skedd her då jeg aldrig hört an-
 talas — men kan ju därför ha förekom-
 mit. Äu bråken rögs av, med lil, där
 dessa spridde sig oat för mycket lär ha hänt,
 men inte försän sedan på 1900-talet.

Hagarna fick nog i det närmaste sköta sig
 själva och troddes vara tiv, endast för äu
 skattas. Angen däremot ris hemtades
 varis där, och ofta brändes det hopräp-
 de lövet. Skogplantering var
 högt sämrent. Äu plantera skyddsträd
 förekom ju inte, här miti enue i landet.
 Vicke heller någon kyrkplantering som häck
 eller stängell, inte behöfde heller för den
 kendas av planterade träd väter, för äu stan-
 na kvar. De träd som man lät
 stå kvar vid väghalter och öherrenar
 voro mest sådana som dugde för ham-

vetka själva planterat sig, så att de följde
vägen. Vid herrgårdarna planterades
menbok, lyskt gran och kartanjer m.m.

Det ansågs kackert med en fallé fram
till gården. Något annat nöd-
nings säu, eller skänning av lövträden

än hamling var icke brukligt.

Björk och lind var de samant hamlades
för lövträdens skull, de ansågs också
som närslas inföckkor, de gav sin tri-
but så länge de levde, men
till slut död de som spöke och såg redeti

Lässamma fedsamma att man drog då
många vilt-djur till gården, en del bodde ju
i den ihåliga stammen, och andra som va dövs
och värre, kom det för att jaga och fånga dem,
och just då kunde bonden passa ^{på} att fånga
eller skjuta dessa.

So ar på prägelita M 188.

138

Vård och användning av vilda träd, brukar
och örter på enägomark.

Från V. Forsås socken Småland
Tilllägg till tidigare ensänd uppteckning.
Samma sagesmän.

Malört. Malörten hade sin gew-
na plats i kall-gårn (kallgården
= kökträdgården där man si-ers se/aid
ridan) av något av de större eller mindre,
oftast regelbundet fyrkantiga käl-landen,
hade en liten grupp Mat-y-lät = mat-y-ist (mal-
ört.) Vid skörden av denna — som tautid
skedde när de små knopparna (blommorna)
smurk-mat = fy-änts (vinsmat) bröt man
av hela plantorna — jämms med jorden

samt bredde ut dem till torkning. Hela
 som de befanns, varfter knopparna repades
 bort på några av dem. Och förvarades i nå-
 got gammalt trä-skåle eller i en liten tyg-
 gräs som hängdes upp på någon spik i kläd-
 kammaren, på värtugan eller vilken
 plats man ansåg att den med sin doft kunde
 fördriva malen. Hela knippan av mal-
 ört med stängel och de blad och entaka
 knoppar som fanns kvar, bands — i bästa
 fall — i hop med en semmel och häng-
 des därefter upp på den plats den ansågs
 va bäst i vägen. I en del t. ex djur-
 medicin tog man ofta till hela grenen,
 ja en tåcken gräns kånne t. o. m. köras
 ber med toppen för i en halv klöp-a-
pre-ten (buret) och därefter fyllas med
brännvinn, här av fick man sig en s. k.
best-ä (= en best sup) vilket räknades bra
 mot smert sagt ut mag-ont (ont)

Malört användes också tillsammans med
 trätjärna och saet, i färens s. k. sle-ke,
 när det åt av saetet fick de ju de andra medel-
la-menterna med, samtidigt! Detta gavs när
 fåren sågo mindre levliga ut, eller syntes
 [dåna = dån-a (= grå och mindre klarögda)
 ut. Dessutom skar man dem i kronen
 så att de så blödde (= en mindre äderlät-
 ning.) + samtidigt.

Mjöcktitel kallades här Len-titel
 och pekades åt svin och andra djur,
 vilka av någon orsak ej kunde följa hän-e
 [de andre] djuren på betet. Len-titel var en
 bra föder, varför man s. a. s. hög fä
 (t. v. a.) flaj-å (flugor) i aju-a (en) sm å, när
 man luktade (rensade) hört dem. = man
 fick ak-än (äkern) ren, samtidigt som
lukket (ogräset = [len-titel] blev till föder.
fingor gorghlomma

förekam icke vil d här, den odlades

i G-a-ta-Lannet (ört-a-Landet) och an-
 sågs som hjärtmedicin, liksom Bocka-
liljor-lille-No-valle (liljekonvalj) dess blad
 kändes också för Bocka-blad. Denna
 blomma användes tillsammans med brän-
 nen mot fallande sjukar.

Hjärtfibla, av mig okänt, men i stället
 växte här — på torra äsar,
 en lila-blå blomma, som kallades Ök-a-fib-
la. Blomman förekom tidigt om våren, bla-
 den ludna och den lilla växten högt 5-6
 cm. i höjd hade inga kvistar utan bladen
 sättes i cirklar runt stammen och räckte
 ner på jorden. Blomman vå-ra-deff-ärde-
sa-des) ej för annat än som en barnlek-
 sak. Den vissnade ej så plötsligt utan
 höll sig avplökad några dagar utan ben.

Ök-a-lägga ären kallad Härrens tände
 panns det gott om i en del ängar, ja blom-

man kau-tes även Gök-a-lyx-or. Det var barnens stora intresse att plocka Gökalyx-or. Dessa blomnade också la non (lagom) till göken skulle komma.

Hanon. Dessa kauter också för ak-i-bär (äker-bär) sådana fanns det i regel gott om. De användes fram på 1870-1880 talen till saft — var de som härde rätte/råd till läcket Möseri mā sök-i (socker), andra åt dem färskt och till mjölk, d.v.s. mat åt ak-i-bär i mjölk som syra (eftersätt) t.ex. efter seu i pär-i.

Många fattiga som var så-jel-lösa (utan smul) tog med sig en brödchok & gick ut till fäbarna där hären växte och plockade här och åt dem utan mjölk. Direkt till det oftast törre och skä-je-no (skorliga) brödet.

Hanon växte oftast i sk. fävos eller röslor

där ingen bränt skogen och kirket, samt la-
 rit 2 körder och sen lemnat denna jord åt
seu öde. Rös-ken var tacksam för den smu-
 la tjus och näring(=arkan) den fåu, och
 skänkte sin ägare mängder av stora sopti-
 ga skogsbär i en par år, därefter tog of-
 stat björkskogsplantorna öns hand,
 här blev om några år ett godt erik-a-
löv, som man medde (brät) till fåren.
 Ja, i min sagesmans barn dom på
 1840. talet sade man inte så ofta fåren
 eller få-än, utan Wess-å-nå, ty nämdes
 de för ofta vid seu verkliga namn
 kunde räre och varq lättare ta dem.

ja löv bröts, var så dant fanns, i
beränarna-röstor, fällor, kring lychor-
na och på dettesrenar.

Att man klöv-jade hem löv har inte
 uttalats. Det säkrades för en apphöri

fortskaffningsmedel redan i sin a
 sages mans tid, dock talade deus/någon
 gång om att sådant förekommit och hur
 ofantligt lite man kunde få då, efter
 en härt. Samt ex. uttalades att när man
 hade hundra (1. hundra) daler i kopparsmyck
 d. v. s. mellan 16-17 riksdaler d. l. m. t. var
 detta att vad man kunde föra (någon dag
 klöv i ning) efter en härt.

Huggning på rottable — enbart, —
 brukades ej. Några ökror som
 lågo så nära kinnande katten att man be-
 hövde fästa denna jörd förekom ej.
 Jcke heller brukades leubar som hägnads,
 här till användes endast 2 slag: sten eller
 trävirke.
Skogen är fattigmans
tröja, — sade ordspråket.